

МИНА ГАДЖИЕВА

Философия мышления
Кара Караева

МИНА ГАДЖИЕВА

к 90-летию Кара Караева

Философия мышления
Кара Караева

Баку – 2007

Аз 2
Г 14

Научный редактор: *заслуженный деятель науки, доктор философских наук, профессор
Имран Байрам оглы Джафарзаде*

Рецензент: *кандидат искусствоведения,
профессор Тарлан Ашраф оглы Сеидов*

*заслуженный деятель науки, доктор
искусствоведения, профессор
Ахмед Иса оглы Исазаде*

Художник-патриот, наделенный могучим талантом, Кара Караев внес огромный вклад в развитие культуры Азербайджана, в сокровищницу мировой музыкальной культуры.

Гейдар Алиев

ГАДЖИЕВА М.Т.
Г 14 Философия мышления Кара Караева.
Баку, 2007, «Элм», 120 с. на русском, азербайджанском и английском языках.

Посвящается 90-летию юбилею Кара Караева от благодарного потомка – члена Союза Композиторов и музыковедов Азербайджана, доцента Мины Гаджиевой, поставившей перед собой цель исследования философии мышления величайшего – Человска, Гражданина, Художника – Кара Караева, оказавшегося эпохальным событием в формировании философии культуры второй половины XX века в Азербайджанском обществе.

Г $\frac{4905000000}{695(07)-2007}$ с грифом

ISBN 5-8066-1727-0

© Гаджиева М., 2007

Azərbaycan Respublikası Müəlliflər Hüquqları Agentliyi
tərəfindən qeydiyyatda alınmışdır
Qeydiyyat nömrəsi 04/C-2997-07. Şəhadətnamə № 4756.

ЯВЛЕНИЕ ЭПОХИ

О Кара Караеве – Человеке, Гражданине, Художнике грядущим поколениям должно остаться, без преувеличений, то, что было на самом деле. Не приукрашивая. А это самое сложное. Необходимо раскрыть не только черты характера, образ творца, человеческие качества, но и его Духовный мир. Это не литературный образ Кара Караева, а его жизненная позиция во всем. Вот отсюда и возможно раскрыть философию мышления Человека – Кара Караева, что, естественно, проявляется в любом его сочинении, композиции, речи, выступлениях, мыслях, идеях.

Нелегко, да, я бы сказала очень трудно. Но когдаходишь во внутренний мир его – Караева, ощущаешь фибрами своей души каждое его дыхание в жизни, в музыке, в чувствах, мыслях. Анализируешь, логически восстанавливаешь до мельчайших штрихов деяния его, особенно в богатейшем музыкальном наследии, в отношении к нему современников, воспитанников-учеников, приходишь к мысли: да, гении бывают такими.

А я пришла к тому, что Кара Караев – явление эпохи второй половины XX века, создавший яркий, светлый, музыкально-эстетический мир мыслителя, творца, созидателя. Кара Караев своим музыкальным творчеством открыл

новое мышление и в результате появились условия для формирования более высокого интеллекта человека — мыслителя.

Уважаемый читатель, не хочу утомлять Вас своими рассуждениями. Перейду к реальному, объективному, профессиональному, как с точки зрения философа, так и теоретика музыки исследованию, анализу и раскрытию философии мышления Великого Кара Караева.

Проблемы культуры активно исследуются в современной философии, а это на наш взгляд делает актуальным анализ, прежде всего философии культуры, ее роли во всех сферах культуры, в том числе философии культуры музыкального мышления. Не секрет, что развитие музыкального мышления требует высокого уровня философии культуры. В условиях распространения образцов «массовой культуры» это единственный путь сохранения элитной музыкальной культуры. Если ранее эти проблемы не исследовались в республике, то построение независимого, демократического Азербайджана потребовала от философов и искусствоведов исследование глубинных пластов данной проблемы. Надо учитывать и то, что исследование этой сферы также дает основу познания истоков национального самосознания, культуры более объективного и реалистичного изучения внутреннего мира человека.

Зная о том, что мудрость вечна, нам необходимо обращаться к тем ценностям, которые отшлифовываясь веками, становятся необходимыми в культурной жизни лю-

дей. Однако, каждая эпоха эти ценности видит и слышит по-своему. Философия и психология, формирующие понятия и представления человека в искусстве изменяются. И это естественно, диалектично. Но вечность и абсолют в таком случае проявляют себя через особенности сложившихся образцов мышления и культуры. Поэтому, перманентное исследование главных творений культуры народа, изучение его души из глубин истории по сегодняшний день открывают нам те непреходящие истины, которыми жил и живет народ и его участие в понимании нового. Таким образом, новое, в музыкальной культуре всегда оказывается синтезом, воспринятым философией культуры музыкального мышления. Конечно, это не простое, а в высшей степени сложное исследование. Ибо, делать обобщения от субъективного в искусстве, и идти к объективным истинам сложно. Мудрость прошлого дает нам возможность постижения истин, которые становятся реальным материалом для современности, давая возможность уйти от ошибок, формируя новую мудрость.

Художник, живущий чаяниями не только субъективных, собственных мироощущений, но и интересами своего народа, сопереживает его бедам и лишениям. Суть творческих исканий и неисчерпаемость музыкального мышления в контексте формирования философии культуры азербайджанского народа дает широчайший простор и огромное количество материала для исследователя, где есть возможность для нового слова в философской и музыковедческой науке.

Отделять художника, творца, композитора от своего народа, государства, в котором он живет, невозможно. Каждый композитор творит свое время, свою эпоху, то есть ту философию культуры, в ауре которой находится его музыкальное мышление. Итак, связь композитора с его средой обитания приводит к созданию и реализации философии культуры музыкального мышления народа. Другое дело, что композитор, создатель непременно идет впереди тех людей, для которых он творит, чем и дает импульс развития философии культуры музыкального мышления народа. Фактически, он рождает новые художественные ценности, удовлетворяющие не только художественно-эстетические потребности общества, но и воспитывающие в нем новую философию культуры музыкального мышления. Правда, это новое проходит не простой путь, пока общество воспримет его. Высоко талантливое произведение, находя дорогу в сердца и умы людей, становится необходимым людям и остается в истории как философия культуры народа.

Каждая человеческая эпоха выдвигает своих гениев, прогрессивно изменяющих духовный мир своего общества и, становясь в ряд общечеловеческих ценностей, ведущих к совершенству бытия. К таковым личностям относится не только музыкант, а создатель нового направления духовности человека, творец целой эпохи азербайджанской философии культуры – Кара Караев.

Наша главная задача – анализировать, исследовать эпикальные события в музыкальном мышлении, формирую-

щие философию культуры азербайджанского общества.

Необходимо исследовать историческое значение творчества Кара Караева, его философию культуры музыкального мышления, которая стала сильнейшим импульсом, толчком формирования нового уровня интеллектуального мышления, философии культуры азербайджанского общества через личность, мысли, идеи, явления нашей эпохи, то есть процессы, происходящие во второй половине XX века. Личность К.Караева глубоко многогранна, его деятельность – это деятельность Человека, Гражданина, Художника по складу ума, Творца и генератора новых идей, и доминирующее – мыслителя в музыке. Свое жизненное кредо, идеи, мысли, чувства Караев воплотил в музыке. Главное, посредством его музыкального мышления в каждом созданном им произведении он открывает новое, формируя новую философию культуры своей эпохи. Надо признать, что пользуясь современным, авангардным языком, а в последствии, конкретно шенбергской системой двенадцатитоновой музыки (с XVII века, вплоть до XX века все мировое композиторское творчество строилось только на семитонной музыке) он, привнес ее в национальную среду, фактически, создает новую художественно-эстетическую сферу, где происходит переход к более высокой ступени развития музыкального мышления. Интеллектуальное начало подобной музыки требует подготовки аудитории ее слушателей. Мне вспоминаются гениальные композиторы разных эпох, которые своим

творчеством открывали новые горизонты художественной мысли, где также требовался более высокий уровень музыкального мышления для понимания, восприятия их творений. Это касается Иоганна Себастьяна Баха, Людвига ван Бетховена, Гектора Берлиоза, Густава Малера и многих других композиторов, которые в истории человечества остались навечно. Да, вся творческая мысль Кара Караева по своей значимости бессмертна, ибо его творения будут жить в веках.

Творчество Караева состоит из звуков. Звук несет смысловое значение музыки, из которого и складывается музыкальное мышление. Один и тот же звук может носить разную функцию и разную эмоциональную, чувственную нагрузку, характер, интонацию в зависимости от тех чувств и мыслей, которые вложены в их духовный мир звучания композитором. Динамика музыкальной фразы отображает внутренние переживания его создателя, где формируется эстетическое начало художественного произведения. Основу мыслей в музыке составляет мелодия, состоящая из звуков. Она есть высокоорганизованное содержание мыслей в музыке. Хотя, нельзя исключать и такие компоненты фразы, как лад, ритм, гармония, динамика, стиль. Вообще, по поводу сочинения мелодии великолепно сказал Асафьев: «Музыка интеллекта, рационально обусловленная для того, чтобы развить чутье линии, должна опираться на коренные свойства образования напевов и условия, обеспечивающие их протяженность. Важна также цепляемость за

привычные сочетания, то есть слуховой консерватизм, а иными словами опора на традицию необходима для создания подлинной мелодии». (1,88) Слова великого музыковеда и взял на вооружение Кара Караев.

Когда мы говорим о механизме образования мелодии-мысли, необходимо добавить, что у Кара Караева она сделала эволюцию от монодийности к гармоническому и полифоническому многоголосию. Главным признаком караевского мелоса, как мелоса азербайджанского, является опора на самоценность мелодии как **выразителя мысли** через перетекание тона в тон, при всей огромной роли гармонических и полифонических средств выражения (об этом пишет музыковед-исследователь Кенуль Насирова в фундаментальной монографии «Мелодика Кара Караева»). (2,292-293)

Обо всем этом мы пишем для того, чтобы показать механизм формирования музыкального мышления композитора, который в силу природного таланта и современных достижений в музыковедении сотворил музыку, по эмоционально-интеллектуальному уровню перешедшую в новое качество философии культуры музыкального мышления азербайджанского народа, поднявшись до уровня общечеловеческих ценностей. Следовало бы отметить и другую особенность мелодии Кара Караева. При всей совершенности композиций, мелодий на высокопрофессиональном уровне, внутренняя ткань их построена по закономерностям народных, национальных элементов. Подтверждением сказанному являются слова корифея азербайджанской профес-

сиональной музыки XX века, самого композитора Кара Караева: «Немало примеров имеется, когда национальные признаки в музыке того или другого автора проявляются без прямого отношения к фольклору, когда **склад музыкального мышления**, особенности и развития и разворота музыкального материала, артистический темперамент, сам характер и образ проявляют национальную природу музыки данного художника достаточно убедительно». (3, 24)

Выскажем еще одну мысль по поводу музыкального стиля Кара Караева. Стиль композитора вмещает в себя необходимые составляющие особенности, воедино определяющие художественное творчество композитора. Сюда входят лад, мелодия, ритм, гармонический склад мышления, весь дух звучания музыки, из которого и состоит музыкально-эстетическое начало произведения, где смысл, идеи, мир образов, по своей природе, оригинальны, неповторимы и отражают внутреннее состояние композитора.

Почему мы вывели на начало рассмотрения и исследования музыкального мышления философию культуры великого Кара Караева? Дело в том, что интеллектуальная сложность музыкального материала для восприятия простым слушателем, да иногда и исполнителем музыки К.Караева, в целом оказывается в некоторой степени сложным. Караев не опускается до обыденного слушателя, а заставляет мыслить, воспринимать усложненный язык музыки, с целью воспитания и расширения возможностей слушателя до уровня интеллектуально развитого совре-

менного человека, с его современным художественно-эстетическим вкусом. Ибо XX век – век техники, развитого разума, высоких цивилизованных ценностей. Вкупе со сказанным, философия культуры музыкального мышления требует особо организованной подготовки для восприятия и получения удовольствия от услышанного.

Эстетическим направлением караевской музыки является осознанность чувств. Эмоциональное находится в соподчиненности интеллектуальным закономерностям новизны, остро выглядывающих проблем современной композитору жизни. Его видение настоящего для динамически развивающегося будущего – глубинная основа композиторского и человеческого мышления Кара Караева, у которого нет оторванности от бытия. Но он не в силах использовать материал цитатно, что было и есть. Призма его музыкального мышления требует своего видения происходящего. Его человеческая, в том числе и композиторская философская мысль в естественном созидании нового, нетрадиционного, поднимает национальное до уровня общечеловеческих ценностей.

Творческое, музыкальное мышление, отсюда и формирующаяся философия культуры Кара Караева своеобразна, характерна, и присуща именно ему.

При всей оригинальности музыкального мышления, новой эстетической ауры, среды, корни национального существуют во всех музыкальных композициях Караева. Естественным образом они входят и в творческий процесс музыкального мышления великого Кара Караева. Ашыг-

ское искусство и классический мугам в ткани композиций великого Метра проходят – невидимой нитью, формируя и развивая его философию культуры. Не только музыкальное, но и все созданное Караевым, проходит через высочайший интеллект. Сплав интеллектуального и эмоционального, творящий вечно новое, как в идее, так и в музыкальном воплощении является эталоном философии культуры в целом, и музыкальным мышлении в том числе.

Природа мыслей Кара Караева оригинальна в самобытности, неповторима, только ему свойственна, как по форме, так и по содержанию. Это его естественная природа, проявляющаяся во всем, что бы он ни писал, творил, создавал, говорил, выступал или действовал в жизни. Караевское кредо – новизна созидания, высокоинтеллектуальная природа постоянных открытий. Его логика философии культуры музыкального мышления – это прогрессивное движение мыслей, чувств, свершений.

К.Караев в своих выступлениях, зачастую затрагивая проблему современной и новой музыки, утверждал, что это далекие друг от друга понятия. Он говорил о музыке И.Стравинского, С.Прокофьева и других, как о **современной** музыке. А таких известных композиторов, как Кп.Пендерецкий или В.Лютославский, – Караев причислял к созидателям **новой** музыки, ибо новый язык, приемы и стиль создавали совершенно отличную эстетику композиторского мышления. Музыкальное мышление и его реализация в сочинениях, а отсюда и результаты художест-

венного творчества совершенно отличны от философии культуры представителей современной музыки XX века.

Караевская эпоха профессионального композиторского творчества в активе имела фундаментальные основы народного музыкального творчества, такие как развитая форма ашугской музыки, классического мугама и основа профессионального композиторского искусства, – все творчество великого и гениального Узеира Гаджибекова.

Надо отметить, что Кара Караев изучал основы азербайджанской народной музыки под руководством Узеира Гаджибекова, по классу фортепиано учился у знаменитого профессора Г.Шароева, по классу композиции у профессора Л.Рудольфа, а гармонии у Н.Чумакова.

В 1938 году К.Караев поступает в Московскую Консерваторию в класс профессора А.Александрова, полифонию преподает ему Г.Литинский, инструментовку – С.Василенко, анализ музыкальных произведений – Л.Мазель. А в последствии К.Караев поступает в класс композиции гениального композитора XX века Д.Шостаковича. Этим мы подтверждаем философское определение того, что «среда определяет сознание», если еще к этому прибавить и природный дар музыканта – Кара Караева.(4)

Здесь мы не случайно привели имена людей, которые пестовали Кара Караева как музыканта-композитора.

К.Караев оказался тем титаном человеческой мысли и чувств, который создал целую эпоху караевской музыки в Азербайджане. Далее мы раскроем закономерности расцвета

философии культуры караевского музыкального мышления, оказавшего решающее влияние на последующие поколения музыкального мира в Азербайджане. И не только.

Масштабы художественных интересов композитора К.Караева выходят за рамки национального, охватывая общечеловеческие художественные интересы.

К примеру, «Албанская рапсодия». Тематический материал музыки близок к национальной среде, отражающей специфику и художественное воплощение национальной музыки, где раскрываются корни интонационного и эстетического внутри ткани произведения. В произведении Кара Караева, «Албанская рапсодия», он впервые обращается к фольклору, духовной культуре другого народа, хотя существует родственная связь с азербайджанским ладом «Чаргях», а быстрые части напоминают стремительные азербайджанские танцы.

Сочинения Кара Караева, их качественное отличие от творчества его окружения в идейно-эстетическом, художественном смысле языка изложения своих музыкальных мыслей, идей, очевидна. Глобальность суждений и тематического материала отличает музыкальное мышление Кара Караева серьезностью и глубиной развития, широтой взглядов, объемом охвата общечеловеческих проблем и ценностей. Философия культуры музыкального мышления Кара Караева влияла и на другие народы мира.

В проблеме воплощения художественной мысли крайне важную роль играет техника композиторского письма,

метод и стиль создателя музыки. А это уже зависит от уровня интеллектуального музыкального мышления эстетических взглядов и поставленных задач, а также, в зависимости от того, насколько возможности композитора находятся на уровне современных ему мировых технических нововведений. А своеобразие, характерная особенность, дающие возможность узнавания его душевной экспрессии, интонационного начала, только ему присущего звучания, все это составляет органичное единство музыкального языка и стиля, неповторимого, и только ему данного от природы.

Профессиональное композиторское творчество азербайджанских создателей музыки во второй половине XX века, без сомнения, отличавшееся друг от друга компонентами музыкального мышления, имеющее свои очень высокие достоинства, пропитанные различной технологией музыкального созидания, поднялись до высот общечеловеческих ценностей. Сам Кара Караев, обладающий способностью видения всего наиновейшего, умения впитать в себя наисовременнейшие стили, направления и технологии последнего слова, необыкновенно чутко пользующийся в своем творчестве национальными интонациями, полностью отвергая цитатность, введя в музыкальную ткань родные ему азербайджанские, в высшей степени утонченные мелодии, в синтезе с новыми техническими возможностями, достигает поставленных перед собой художественных задач.

Он творил, создавал высокоинтеллектуальную, чувст-

вспнуую, эмоциональную, отвечающую современным эстетическим требованиям, гуманистически высокую, поразительно новую музыку, отвечающую духу своего народа, времени, поднявшуюся на уровень восприятия общечеловеческих ценностей. Вот здесь и создавалась новая философия культуры музыкального мышления великого Кара Караева. Своеобразный веер музыкальных красок композитора невольно заставлял человека не только эмоционально чувствовать и духовно обогащаться, но и мыслить. А это, конечно, в свою очередь, воздействовало на философию культуры общества, расширяя мир видения современных нам людей.

Философский аспект музыки Караева

Музыка Кара Караева обладает внутренней энергией, глубокой потенцией передачи через музыку в синтезе с другими видами искусства, живописности, изобразительности, литературных характеристик героев, глубину их души и многое, многое другое. При этом, все осознанное передается звуками, музыкой. Уникальность, неповторимость, гениальность сотворенного в музыке композитором К.Караевым, невольно высекает монументальный образ явления нашей эпохи – Человека, Гражданина, Художника – Кара Караева.

В качестве примера сказанному обратим свой взор к гениальному сочинению по сюжету Низами Гянджеви из поэм «Пятерицы» – балет Кара Караева «Семь красавиц».

Заметим, что каждое творение Кара Караева – что-то новое в мировой философии культуры музыкального мышления.

Балет Кара Караева «Семь красавиц» нетленное, зафиксированное, длящееся состояние в пространстве и времени, нежность вечной женственности, поток мысли, трагический страх реальности.

Музыкальное мышление Караева в образах семи красавиц раскрыло новое мировосприятие гуманистического и прекрасного через уровень философии культуры композитора второй половины XX века.

Импульс образов поэм Низами Гянджеви, будучи источником творческого вдохновения, трансформируясь в музыкальные образы, приобретает особые, обостренные выразительные средства в музыкальной ткани и танцах. Эти образы приобретают еще более сильные, эмоциональные, чувственные, поразительно умозраительные характеры в технике композиторского творчества, в звуках, в технике танца; где происходит слияние величественного, поражающего взор, азербайджанского балетного искусства танца, с его пространственными конфигурациями.

После долгих перипетий с либретто балета «Семь красавиц», Кара Караев вывел основную канву сюжета как «...необходимым для каждого правителя в неустанном стремлении к нравственному совершенству». (4,101)

К.Караев, в результате двух сложнейших редакций сюжета балета «Семь красавиц», где мастерски опустил фило-

софско-назидательные рассказы Низами о восточных средневековых династиях, в тандеме с П.Гусевым, вывел новое сюжетное направление с использованием элементов различных поэм «Пятерицы» Низами, создал балетное либретто.

В балете «Семь красавиц» Кара Караев, преобразуя драматургию поэмы в каноны современного балетного искусства, «заостряет социально-философский смысл поэзии Низами». (4,99) Однако, такой подход к сюжету не лишил его жанровой специфики. Нет сомнения, и у Низами проходят две линии в сюжете – история Бахрам шаха и нескольких новелл, не связанных между собой. (4,102)

Основной и главный стержень энергетических источников поэтической и философской мысли великого Низами находится в постижении справедливости и духовной раскованности человека в обществе. Наивысший критерий – духовная ценность высоких идей превалирует над материальным, властью над людьми, где чувства наслаждений теряют необходимую притягательность. У Низами происходит стремление к преодолению этих человеческих пороков, ведет к совершенству, к высокому, чистому идеалу. Человек у Низами стремится к справедливости во всем.

Подобные гуманистические идеи Низами о свободе, справедливости, равенстве во все времена вдохновляют человечество к стремлению высоким идеалам и переустройству мира. Эти непреходящие ценности Низами вечно живут, пока существует человечество.

Гений Низами силу любви поднимал до недостижимых

высот, драматизируя мир восприятия и вдохновения. У Низами любовь носит всеобщий характер. А Кара Караев созданием балета «Семь красавиц» убедительно раскрыл свой талант в театрально-симфоническом искусстве, тонко и определенно показал свою художественную концепцию, где есть широкое поле для исследования внутреннего мира его музыкального мышления.

Балет К.Караева «Семь красавиц», претерпев две редакции, написан по мотивам поэм «Хамсе» («Пятерица»), поэта философа XII века, великого гуманиста Низами Гянджеви. Основная канва балета К.Караева о вечных духовных ценностях, которые в балете приобрели современные понятия, представления о высших ценностях. Хотя идейное единство с поэтом сохраняется в силу воздействия этих духовных богатств, Караев передает это через свое видение, в образах своих героев. В музыкальную драматургию балета он сумел внести весь философский смысл поэзии великого Низами.

Караев использует содержание поэзии Низами, но, не отходя от основной канвы сюжета, удивительно гармонично вдыхает в тему семи красавиц свой смысл высоких этических принципов. Караев в балете показывает стремление душевного очищения через образ Айши. Ее любовь к главному герою балета шаху Бахраму безгранична. Образ Айши у Низами отсутствует. Но этот обобщенный образ всего прекрасного, даже через самопожертвование не смог очистить и возвысить эгоистичного властелина.

Здесь Караев сумел в балетном действии великолепно показать трагедийный конфликт драматургии и глубокую отдаленность шаха Бахрама от своего народа. А образы Семи красавиц показывают иллюзорность счастья Бахрам шаха. Обобщенный образ поэм «Пятерица» Низами в балете Караева превращается в конкретный, реальный образ, отрешенного от своего народа, правителя. У Караева шах Бахрам лишен многих нравственных черт, он малодушен и жесток и близок по характеристике образа к образу шаха Бахрама у Низами. Надо отметить, что музыка балета Караева является доминантой, объединяющей все части спектакля. Она своей концептуальной основой создает новое, высокое, недостижимое в музыкальном мышлении Караева; появляется самостоятельный шедевр мировой философии культуры.

Тема любви вечна, как сама природа. Человечество всегда боролось за счастливую любовь, которая воплощалась в самых гениальных сочинениях всех времен. Тема любви была и остается основой драматургии произведений, созданных лучшими умами, гениями, творцами. Она неиссякаема, бесконечна и общечеловечна.

В контексте сказанного, тема любви не исключение и для композитора Кара Караева, обладающего титаническим потенциалом музыкального мышления. Тема любви, будучи остро актуальной, волнует всех людей на земле, где жестокие законы расовой дискриминации становятся доминантой драматургии литературной основы балета «Тропюю грома» Кара Караева, африканского писателя

П.Абрахамса, силой драматизма захватившая разум и сердце композитора Караева. На либретто Ю.Слонимского Караев создал шедевр балетного искусства «Тропюю грома», к постановке которого в Ленинградском Академическом театре оперы и балета был привлечен балетмейстер К.Сергеев, дирижировал спектаклем превосходный интерпретатор балета Э.Грикуров.

Приведем слова великого Караева в связи с темой балета «Тропюю грома». Они заинтересовали нас сутью восприятия сюжета и перевоплощением впоследствии в музыкальном мышлении композитора:

«Поднятая в романе большая социальная тема, которая раскрывается писателем через взаимоотношения героев, а именно право на простое человеческое счастье «цветного» с белой девушкой, глубоко затронуло меня. Персонажи ярко представились мне в музыкальных и сценических образах» (Новый балет Кара Караева. Новости литературы и искусства. Бакинский рабочий от 29.06.1959)

Яркий талант Кара Караева раскрылся со всей мощью и глубиной музыкального мышления. Во всем музыкальном творчестве композитор стремился открыть нечто новое, не существующее в природе духовного мира человека. Богатство души и природные возможности его разума постоянно творили новое. Музыкальный мир творческой фантазии К.Караева был беспределен художественной новизной, а созданные им произведения являются свидетельством феноменального музыкального мышления композито-

ра Кара Караева – гениального мыслителя, да, действительно великого философа, творившего языком звуков музыки.

Истории музыки XX века известно то, что в период создания балета «Тропою грома» (клавир закончен летом 1956 года, партитура – летом 1957) Караев был полон новыми идеями музыкальных образов. Его творческое душевное состояние точно передала музыковед Людмила Карагичева: «не удивительно, что в процессе работы над этим произведением Караев почти не знал творческих неудач и срывов, как не сложна была та или иная частная или целостная художественно-композиционная задача, поставленная им перед собой». (4)

Музыкальный интеллект с помощью художественного осмысления К.Караева, создавая балет «Тропою грома», дал миру произведение, ставшее значительным явлением в середине XX века. Вот что говорит педагог по композиции К.Караева Дмитрий Дмитриевич Шостакович: «Работа К.Караева над новым балетом «Тропою грома», с музыкой которого я частично знаком, еще раз подтверждает большую способность композитора к симфоническим обобщениям в музыкальных образах». (5;9)

Стержнем музыкального мышления К.Караева в балете «Тропою грома», являлась борьба двух влюбленных за свое счастье, людей нашего времени, нашей эпохи, отделенных от нас расстоянием, но близких по целям, стремлениям к свободе и справедливости. Борьба героев балета – мулат-учителя Ленни и белой девушки Сари за высокую любовь

оканчивается их трагической гибелью. Однако, открытый вызов, смелость говорят об их стремлении к свободе и справедливости в нашем бренном мире.

Главной идеей караевского балета является влечение к прогрессивным законам бытия. Причем Караев это показывает в ограниченном времени балетного искусства, домысливая сюжет П.Абрахамса в рамках жанровых особенностей балета, что отвечало замыслу самого композитора. Конечно, в этих художественных воплощениях с либреттистом балета Ю.Слонимским они были единомышленниками. Так и хочется привести слова Абрахамса, выведенные композитором К.Караевым для интродукции к балету: «Пойте песнь нашего времени, дети. Не о ненависти, не о войне. Пойте о любви. Велите земле, – да восстанет от ложа, мук, разорвет свои цепи и поет, ликуя. Велите утру и полудню, и сумеркам, – да возвысят голос и поют песнь нашего времени. Не о ненависти, но о любви».

В балете «Тропою грома» Кара Караев выдвинул идею современного нам мира, идею борьбу за свободу, сквозь призму собственного музыкального мышления раскрыл и воплотил ее через философию культуры своего времени. Причем, в художественных образах героев балета языком музыки высказал прогрессивные идеи стремления к свободе, справедливости. И это в балете воплощено настолько высоко, гуманистически, что оно стало на уровень общечеловеческих ценностей.

Перманентность музыкального мышления Кара Караева

Мышление Кара Караева в музыке балета, через средства сценического действия, через танец показывает наиболее жгучие проблемы своего времени. Высочайший талант композитора раскрывается в музыкальной ткани образов героев балета. Музыкой, впитавшей в себя духовное начало эпохи, Караев поднимает общечеловеческую, гуманистическую проблему и в силу своих широчайших интеллектуальных возможностей сценическим действием разрешает общечеловеческую проблему.

Мир звуков караевского гения являет собой пространство и средство создания необходимых человеку и человечеству ценностей, которые определяют идеалы на нашей земле. Величие караевского музыкального мышления заключено не только в заостренных, объединяющих всех людей проблемах, но и в чувственных, эмоциональных, высокохудожественных образах, понятных всем людям земли. А для этого в арсенале его композиций существовали необходимые технологии творческого воплощения. Кара Караев именно тот художник-гений, которому подвластны наиболее современные ему технические средства композиторского творчества.

Выскажем мысли о средствах композиторского творчества Кара Караева, которые иногда в узконациональных условиях считались малоприемлимыми, ибо не каждый

слушатель был готов к восприятию высокоинтеллектуального звучания караевской музыки.

Игра музыкальных красок в создании звукового образа, всплеск воды, восприятие внутреннего мира чувств его героев требовала новизны средств выражения и своеобразного, чего-то непривычного в передаче художественных идей. Его творчество, мышление, музыка не вмещались в обычные каноны восприятия художественных творений. Надо заметить, что любое его произведение, будь это 24 фортепианные прелюдии или огромные полотна – балеты «Семь красавиц», «Тропою грома», симфонии, инструментальные концерты, – все они внутри музыкальной ткани, с интонациями элементов национальной классики: мугамов, ашугской музыки, устного народного творчества.

Кара Караев – истинный азербайджанский композитор, природный дар, талант которого позволил и потребовал более высокого, интеллектуального воплощения человеческих чаяний, дум в музыкальные образы. Но ему нужны были новые, более совершенные, доступные всему человеческому сообществу средства. При всей интеллектуальности, а иногда и сложности, для восприятия музыкального языка, музыка Караева легко узнаваема, самобытна, неповторима, с присущими только ему оттенками, глубокой, задушевной экспрессией и оригинальностью музыкального языка и стиливых особенностей.

В балете «Семь красавиц» Караев передает в танцах не только характерные национальные звучания образов кра-

савиц, но и внутренний мир, духовные ценности, сфокусированные в чувствах и мыслях своих героинь. Через образы красавиц перед зрителем-слушателем раскрывается огромный мир того или другого народа. Это неопи-суемое явление, присущее гению Караевского творчества, сопровождает его в продолжении всей его жизни. Какие бы композиционные формы, содержание он не создавал, доминирует глубинная мысль характеристики героев. У Караева ничто не поверхностно, легковесно, сразу доступно. Нет. Караевское музыкальное творчество по мысли, по идее емко, глубоко, фундаментально, тем и непреходяще.

Поэтому, освоив различные технические средства мировой профессиональной композиторской новизны, он по творческой необходимости и с настоящим мастерством пользовался этими средствами. Его музыка общечеловечна, интеллектуальна, с высоким напряжением эстетико-эмоционального начала. При наличии арсенала новых музыкальных систем, стилей, содержательная основа музыкального мышления Кара Караева в формировании философии культуры своего времени, сыграла главенствующую, решающую и эпохальную роль.

Значимость этой сформированной, существующей философии культуры безусловно воздействовала на свое общество в качественном возвышении эмоционального, интеллектуального начала в каждом азербайджанце. Подобное явление интеллектуального развития музыкального мышления в высшей степени сложный процесс. Однако,

этот процесс ведет к прогрессу философии культуры народа, поднимая его значимость до общечеловеческих ценностных отношений.

Подобное под силу художнику-гению, обладающему титаническим художественно-эмоциональными (музыкальным мышлением) и глобально-интеллектуальными (философией культуры) потенциальными возможностями. Караевские творения требуют пристального исследования, особенно, в области эмоционально-интеллектуального восприятия.

По значимости духовно-эстетического и художественного начала творчества Караева, имели большое значение не только музыкальный материал, но и его выступления, статьи, доклады, беседы.

Выскажем мысль, исходящую из балетного творчества великого Кара Караева. Здесь главенствующую значимость приобретает внутренний мир человека, психологизм в современном балетном спектакле. И, конечно же, новое в балетном искусстве – хореографическая драматургия требовала симфонизации партитуры. Смелость караевских открытий, новизна балетных ситуаций привела к созданию новой драматургической линии балета, которая в интонационном развитии раскрывает философско-этические проблемы методом музыкального и хореографического изложения, создавая символические образы.

Музыкальное мышление Караева фактически открывает новые горизонты в жанре балета. Происходит четкий синтез формы классического балета с народно-нацио-

нальными интонациями, характерами, что раскрывается в принципах симфонизации партитуры. Вот что сказал Д.Д.Шостакович в контексте вышеизложенного о балетной музыке К.Караева: «Музыка «Семи красавиц» – подлинно симфоническая музыка, обладающая масштабностью, широким дыханием. Почти весь балет воспринимается как цельное, непрерывно развивающееся и нарастающее музыкальное действие». (1,60)

Очевидно углубление симфонизации музыки караевских балетов и в балете «Тропой грома», которое происходит в драматургических конфликтах, раскрывающих образы героев спектакля. Причем, караевский прием драматического развития происходит в симфонизации самой музыки, что в результате переходит в острые социальные конфликты. Надо сказать, это естественный процесс развития музыкальной драматургии и требует глубокой симфонизации музыки.

Все сказанное говорит о потрясающих открытиях, новизне в музыкальном мышлении философии культуры Караева и приносит в общество людей новый уровень восприятия, познания общенациональных и мировых проблем через музыкальную культуру. Караевское время было скачком в музыкальном развитии людей, новых ценностей и культуры оценки караевских открытий.

Своим творчеством Караев неожиданно и смело исполнил свое общество. Его творения в музыке вызвали в людях бурю движения к прогрессу. Музыкальное мыш-

ление народа получило качественно новый импульс развития. Естественно, – философия культуры прошла большой путь интенсивного развития.

Караевское музыкальное мышление, трансформируясь в различные сферы музыкальной культуры, перманентно продолжало создавать, творить новые и новые шедевры музыкального искусства. Не детализируя и не прослеживая все творчество великого мастера, мы останавливаемся на его этапных творениях, где происходило диалектическое развитие философии музыки в геометрической прогрессии.

Культура – явление социальное. Изучение его областей – удел ученых исследователей. Одной из важнейших сторон его является философия культуры музыкального мышления народа. В данном случае мы изучаем философию культуры музыкального мышления азербайджанского народа через его представителей, то есть композиторов. Научно-творческая мысль К.Караева имела фундаментальное значение для современной нам музыкально-философской науки.

Поэтому, если в ранних сочинениях Караева, к примеру, в симфонической поэме «Лейли и Меджнун» более ясно слышны элементы национального материала, то в поздних произведениях сложнее услышать вышуклость национальной интонации. Она ощутима в ткани музыкального материала, органично входящего в общий контекст звучания музыки. Музыкальное мышление великого маэстро Караева вмещает и синтезирует в единую канву,

проникая в ткань всей созданной им музыки. Примером к высказанной мысли является прекрасная ашыгская музыка, звучащая во второй части его великолепной III симфонии. Караевская философия культуры музыкального мышления умело сочетала в себе и аккумуляцию собственного мироощущения, миропонимания связи с национальными элементами звучания.

Об этом maestro Кара Караев говорит так: «Национальные традиции проявляются в творчестве подчас бессознательно».

Конечно, Караев абсолютно прав. Ибо, национальное, чувственное, бессознательно находится в генетической природе человека. Продолжая мысли Караева, убеждаемся в этом: «Я пишу музыку на испанские, болгарские, вьетнамские темы, а мне говорят, что на ней лежит отпечаток моей национальности, моих азербайджанских рук. Как это происходит, я не могу объяснить и не задумываюсь об этом» (2,101-102)

Новаторское музыкальное мышление Караева, создающее высочайшее искусство, волнующее общечеловеческое сообщество, было связано с национальным фольклором. Оно и биологически и психологически, и социально, и мировоззренчески присутствовало во всей его широкой научной, общественной, творческой Человеческой деятельности. Оно природно сидело в нем. И по необходимости, талантливо, к месту и точно выверено проявлялось в его философии культуры. Не случайно из деятелей

музыкальной культуры после Узеира Гаджибекова именно Кара Караев был избран действительным членом Академии наук Азербайджанской Республики. Не только музыкальным творчеством, но и всей человеческой сущностью он был Академиком. Караев обладал широчайшими энциклопедическими академическими знаниями, преломляя их в выступлениях, докладах. Он владел блестящими способностями ораторского искусства. Его выступления по проблемам культуры, музыкального искусства, по глубине внутренних идей и поставленных задач превращались в программы к действию.

Приведем мысли К.Караева о проблеме новаторства, где он определенно и ясно высказывает свое отношение к ней: «Если человек живет идеями и чувствами своего времени и, если он находит им точную форму, правдивую, а также выраженную средствами своего времени – это новаторство. Все мы ищем средства, они могут быть привычными или необычными, острыми, но в любом случае они нужны только и только для того, чтобы выразить мысль». (3)

Караевская научная мысль красной нитью проходила в его высказываниях, докладах, статьях, общественных выступлениях. Он всегда высказывал мысли, идеи, творческие позиции, которые становились целью и задачей, необходимой в практической деятельности во всем обществе.

Перманентное творческое совершенство шло у Караева от естественной природы, вечного развития его фило-

софской мысли. Он был рожден для постоянного совершенства во всех сферах жизнедеятельности. Духовное совершенство философии культуры Кара Караева явилось не только его музыкальным мышлением, в вечном развитии, но и было нормой всей его жизни.

Говоря о постоянном качественном обновлении философии культуры и музыкального мышления Кара Караева, отметим, что какие-бы технические средства в композиторском творчестве он не использовал, его внутренняя сущность оставалась национальной по духу. Тем не менее, подверженная совершенству и обновлению, караевская эстетическая позиция имела свойство постоянного развития, и от этого обогащалось новыми взглядами на мир.

Осознание своего предназначения и природный талант приводили к новым качествам в творчестве Караева. Его симфоническое творчество было сферой эволюционных совершенствований стиля, принципов мышления.

Третья симфония Кара Караева была тем сочинением, где ярко выражена эстетическая эволюция музыкального мышления в азербайджанской музыке и революционного переворота в композиторской технике. Использование 12-тоновой техники шенбергской системы в художественном творчестве и мастерское воплощение его в рамках азербайджанского музыкального языка, говорит о необходимости новых способов художественной выразительности, в создании новых эстетических концепций философии культуры и развития музыкального мышления. Подобные эволю-

ционные процессы в творчестве Кара Караева поднимали на новый качественный уровень духовный мир народа, вводя в сферу общечеловеческих ценностей в современном мире. Однако, надо отметить, что в его Третьей симфонии, в характере музыкальных образов мутанное развитие и черты ашугского фольклора присутствуют естественным образом.

По этому поводу весьма аргументировано и логически – колоритно говорит музыковед М.Арановский: «Удача Караева в Третьей симфонии объясняется тем, что он, обращаясь к 12-тоновой технике не порывает с национальной традицией. Он как бы «встраивает» эту технику в рамки национального музыкального языка. А это означает, что техника сочинения с двенадцатью тонами, для него только техника...» (4) И еще. Основой музыкального кредо Кара Караева было воплощение идеи передовых демократических принципов своей эпохи. Караеву удалось внедрить технику композиторского письма собственной эстетики видения мировых проблем. Что он и делает с привлечением арсенала современных ему стилей и художественных возможностей композиторского письма.

Динамика развития в музыкальном мышлении Кара Караева постоянно приводила к новым вершинам художественного творчества, формирующим новую по качеству философию культуры азербайджанского народа. И она вливалось в общечеловеческие ценности мирового масштаба, становилась гуманистической, ибо национальное у Караева поднимается до уровня общечеловеческих философских идей.

Развитие по восходящей к прогрессу у Караева происходило в поиске и находках, в овладении новыми системами стилистики, языка музыкального изложения, особенно в образной сфере музыкального мышления. Для Караева любая знаковая тема становится значимой, независимо от жанра музыки.

К примеру, Скрипичный концерт, являющийся открытием в музыкальном искусстве – это сочинение, написанное в русле современных ему творческих потребностей. Он находился в вечном поиске созвучных времени художественных образов и средств их воплощения, далеких от длиннотности, емкости. Им свойственны лаконичность, определенность, конкретность и интеллектуальная осмысленность. Логика музыкальных форм служит главному условию произведения – достижению в музыкальном мышлении необыкновенно четких образных характеристик, ведущих к новой философии культуры творца – Караева.

Караевское музыкальное мышление в своем совершенстве логики и убедительности в формообразовании, несмотря на казалось бы, неожиданную новизну непривычного изложения, своей лаконичностью и естественным использованием новой системы двенадцатитоновой музыки поразила даже его рьяных критиков в Третьей симфонии. Рассуждения дошли до того уровня, что в этой музыке нет шенберговской системы в музыкальном мышлении Караева. Но, сила его философии культуры превзошла самых изощренных интеллектуалов, даже в Москве, где

прошла премьера этой симфонии. А это, фактически, было триумфом философии культуры музыкального мышления Караева, с его словом в новом высоком интеллектуальном качестве в мире музыки.

Надо признать главное; не может быть неугодных средств. Все зависит от силы музыкального мышления и мастерства создателя, то есть для решения поставленной задачи необходимо умелое использование тех или других средств выражения мысли, а это зависит от силы таланта композитора. Для новизны музыкального мышления Караеву были необходимы новые выразительные средства, дающие возможность мастеру создать новое качество философии культуры своего времени. Эти средства были найдены, и он продолжал свой тернистый путь в мире музыки.

Ошеломляющим, в художественном отношении, приведшим к неожиданным открытиям в музыкальном мышлении гениального Караева, стал созданный им Скрипичный концерт в трех частях с симфоническим оркестром, премьера которого прошла в Большом зале Московской консерватории в исполнении Государственного симфонического оркестра, дирижировал Евгений Светланов, на скрипке солировал Леонид Коган. Это имена великих мастеров музыкальной культуры, сказавших свое веское слово на мировом небосклоне XX века.

Перманентность новизны, интеллектуализированная – эмоциональность, вечный поиск выкристаллизованных идей, мыслей, чувств, – все это творческое состояние

музыкального мышления Караева. В удивительном мире Караев своими произведениями удивлял мир, причем, оно происходило по динамической восходящей.

Новое сочинение – Скрипичный концерт с симфоническим оркестром. Конечно, это произведение полно гуманистических идей, вечного, оно помогает человеку выстоять, победить. Скрипичный концерт Караева характеризуется еще и способностью обогащения человека природой Восточной мудрости. На первый план выступает интеллектуальная сила этой мудрости. Она проявляется во внутреннем состоянии помимо эмоционального, в сдержанности внутреннего напряжения. В глубине музыкальной ткани достаточно четко ощутимы мелодические разветвления, хотя они ограничены в композиции строгими рамками музыкальной материи сочинения. Сказанное подтверждает величие духа мыслителя-композитора-новатора.

Специфика национального в творчестве Кара Караева по характеру своему неординарна, своеобразна и уникальна. Образная сфера музыкального мышления Караева, особенно в поздних его сочинениях, обладает качеством постоянного изменения, обогащения, совершенства. Поэтому она у Караева приобретает особое, обремененное именно его музыкальным мышлением свойством высочайшего качества.

Если гений музыкального мышления Узеира Гаджибекова в начале XX века основал композиторскую школу в Азербайджане, то Кара Караев – сформировавший новое качество философии культуры музыкального мышления в

созданных им непреходящих произведениях, значение и динамика которых подняли духовный мир Азербайджана на уровень общечеловеческих ценностей – как явление эпохи, то есть, во второй половине XX века, интеллектуализировал, поднял до уровня мирового значения композиторскую школу в Азербайджане, подготовив достойных, высокоталантливых последователей.

Воспитанники композиторской школы Кара Караева, продолжили перманентное развитие музыкального мышления на основе крепкого фундамента великого дела своего Учителя. Караевский гений выпестовал, благодаря мастерству, особенно, своим личным примером авторитета Метра, величием разума и щедрой передачи всех своих знаний, культуры, личного обаяния души Человека, достойных продолжателей.

Многие последователи караевской композиторской школы современного интеллектуального творчества, оказались на орбите мировой философии культуры и музыкального мышления, признанного общечеловеческим сообществом.

Когда мы исследуем музыкальное мышление великого мастера Кара Караева, то не можем отделить его «я», всю философию его культуры от музыкальной деятельности, творчества, произведений, созданных им и его жизненное кредо, отношение к окружающим его людям.

Мы, анализируя ряд произведений великого Кара Караева, постарались показать динамику развития фило-

софии культуры музыкального мышления в караевскую эпоху азербайджанского общества. Это воистину гигантский скачок не только творческого, но и общенационального прогресса духовного мира народа перешагнувшего к общечеловеческим ценностям. Причем, с использованием великих, гуманистических, глубоких, доступных всем людям земли – философских идей и поэтического наследия поэм «Пятерицы» великого Низами в балете Караева «Семь красавиц» и современной общечеловеческой проблемы любви и страданий по поэме африканского поэта П.Абрахамса балет «Тропкою грома», по произведению испанского писателя Сервантеса – симфонические гравюры «Дон Кихот» и многих других.

Не это ли новизна музыкального мышления философии культуры подлинного мастера Кара Караева? Его творчество в веках останется источником духовного обновления, очищения, обогащения и возвышения человеческой души и разума. Да, все это требует наибольшего напряжения, развития современного общества для полноценного восприятия тех культурных ценностей, философских идей и уровня музыкального мышления, которые являются главной энергией развития человеческого разума и души.

Характерной особенностью караевской эпохи представляется нам не только однозначно эмоционально чувственное, мир внутренних музыкальных ощущений и их профессиональных композиций, но и как эпоха высокого интеллектуального мышления творцов музыки с широким

применением современных приемов, стилей, методов композиций, партитуры которых изобилуют изощренными техническими приемами с использованием техники, присущей западно-европейским композиторам.

Послесловие

Философия культуры – это сформировавшееся знание в конкретных условиях, в конкретной эпохе. Однако, оно не есть раз и навсегда данное. Это результат и состояние человеческого мышления в какой-то определенный отрезок времени, который под влиянием жизненных коллизий, информации может развиваться, изменяться и, естественно, появляется новое качество в мышлении. Так, философия культуры – диалектически, перманентно изменяющееся явление.

В механизм философии культуры входит процесс познания всего сущего. Познание же составляет совокупность процессов, в результате чего философски мыслящий человек получает, преобразовывает и использует информацию о мире вещей и чувств, оказывает влияние на процессы памяти и мышления человека, активизирует мысль и чувства в понимании достигнутых культурных ценностей и их оценки в своем окружении и других обществах.

Философия выступает как всеобъемлющее поле познания окружающей среды и бесконечности. И в данном случае, культура ограничивается тем кругом проблем, в пространстве которого она формируется.

Соединение философии и культуры дает новое умозаключение происходящего в мире, это результат новых представлений общественных процессов.

Удивителен мир музыкальной культуры азербайджанского народа. Мы исследовали эпохальные образцы, которые наглядно и убедительно показывают диалектический процесс развития философии культуры музыкального мышления в Азербайджане. Оговоримся, что в восьмимиллионном Азербайджанском государстве официально зарегистрировано более двухсот профессиональных создателей музыки в Союзе Композиторов Азербайджана. О творчестве некоторых из них защищены кандидатские и докторские диссертации в различных аспектах исследования. Потенциал необыкновенно велик. Верим, что еще много научных исследований творчества композиторов впереди. Надеемся, что первое наше исследование проблемы философии культуры музыкального мышления будет иметь свое продолжение у последующих поколений ученых Азербайджана.

Литература

1. Арановский М.Г. Симфонические искания., М., 1979
2. Асафьев Б.В. О народной музыке Л., Музыка, 1987, 247 с.
3. Сафарова З. Вспоминая Кара Караева. Баку, Елм, 2002, 158с.
4. Карасев К.А. Научно-публицистическое наследие. Баку, 1988, 444с.
5. Насирова К.Я. Мелодика Кара Караева. Баку, Шерг-Гярб, 2000, с.330
6. Караев К.А. Статьи, Письма, Высказывания. М., Сов. композитор, 1978, 463с.
7. Карагичева Л.В. Кара Караев. Москва, Советский композитор, 1960, 298с.
8. Шостакович Дм. Съезд композиторов Азербайджана. Советская музыка № 6, 1956

Явление эпохи.....	5
Философский аспект музыки Караев.....	18
Перманентность музыкального мышления Кара Караева.....	26
Послесловие.....	41
Литература.....	43

***Qara Qarayevin
təfəkkürünün fəlsəfəsi***

Dövrün təzahürü

Mədəniyyət problemləri müasir fəlsəfədə fəal tədqiq olunur, bu isə, bizim fikrimizcə, mədəniyyət fəlsəfəsinin, onun mədəniyyətin bütün sahələrində rolu, o cümlədən, musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin fəlsəfəsinin analizini aktuallaşdırır. Musiqi təfəkkürünün inkişafının mədəniyyət fəlsəfəsinin yüksək səviyyəsini tələb etməsi heç kim üçün sirr deyil. “Kütləvi mədəniyyət” nümunələrinin yayıldığı şəraitdə bu, elit musiqi mədəniyyətinin qorunub saxlanılmasının yeganə yoludur. Əvvəllər bu problemlər respublikada tədqiq olunmurdusa, müstəqil, demokratikləşən Azərbaycanda filosof və sənətsünaslardan bu problemin dərin qatlarının tədqiqi tələb olunur. Bu sahənin tədqiqinin həmçinin milli şüur, insanın daxili aləminin daha obyektiv və real şəkildə öyrənilməsi mədəniyyəti mənbələrinin dərk olunması üçün əsas verdiyini də nəzərə almaq lazımdır.

Müdrikliyin əbədi olduğunu diqqətdə saxlayaraq, əsrlər boyunca cıfalanən və beləliklə, insanların mədəni həyatında zərurətə çevrilmiş dəyərlərə müraciət etməliyik. Amma, hər dövr bu dəyərləri özünəməxsus şəkildə görür və əşidir. İncəsənətdə insan haqqında anlayış və təsəvvürləri formalaşdıran fəlsəfə və psixologiya zaman keçdikcə dəyişir. Və bu təbii, dialektik bir hadisədir. Lakin bu halda da əbədiyyət və mütləqlik özünü artıq formalaşmış təfəkkür və mədəniyyət nümunələrinin xüsusiyyətləri vasitəsilə göstərir. Buna görə də,

xalq mədəniyyətinin əsas yaradıcılıq məhsullarının permanent tədqiqi, qədim zamanlardan bu günə qədər onun ruhunun öyrənilməsi xalqın yaşamış olduğu və yaşamaqda davam etdiyi əbədi həqiqətlərini və onun yeniliyin dərk olunmasında iştirakını açır. Beləliklə, musiqi mədəniyyətində yenilik həmişə musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin fəlsəfəsinin sintezi və qavranmasıdır. Əlbəttə ki, bu sadə yox, olduqca mürəkkəb tədqiqatdır. Çünki sənətdə subyektivdən ümumiləşdirmə aparıb obyektiv həqiqətlərə doğru getmək çətindir. Keçmişin hikməti bizə səhvlərdən qaçmağa imkan verərək, yeni hikmət formalaşdıraraq, müasir dövr üçün real materiala çevrilən həqiqətləri dərk etmək imkanını yaradır.

Dünyaya təkcə subyektiv, şəxsi münasibətlərinin ümidləri ilə deyil, öz xalqının maraqları ilə yaşayan sənətkar onun müsbət və məhrumiyyətlərinə şərik olur. Yaradıcılıq axtarışlarının mahiyyəti və Azərbaycan xalqının mədəniyyət fəlsəfəsinin formalaşması kontekstində musiqi təfəkkürünün tükənməzliyi tədqiqatçıya fəlsəfi və musiqişünaslıq elmində yeni söz demək imkanı olan geniş meydan və böyük həcmdə material verir.

Sənətkarı, yaradıcı insanı, bəstəkarı öz xalqından, yaşadığı dövlətdən ayırmaq mümkün deyil. Hər bir bəstəkar öz zamanını, öz dövrünü, yəni onun musiqi təfəkkürünün aurasında olduğu mədəniyyət fəlsəfəsinə yaradır. Beləliklə, bəstəkarın onun yaşadığı mühitlə əlaqəsi xalqın musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin fəlsəfəsinin yaradılması və gerçəkləşdirilməsinə gətirib çıxarır. Bəstəkarın, əlbəttə ki, yaradıcının mütləq yaradıcılığının yönəldiyi insanlardan öndə getməsi və bununla da

xalqın musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin fəlsəfəsinin inkişafına impuls verməsi isə başqa məsələdir. Faktiki olaraq, o, təkcə cəmiyyətin bədii-estetik tələblərini ödəməyib, həm də onda musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin yeni fəlsəfəsinə tərbiyə edən yeni bədii dəyərlər yaradır. Düzdür, bu yenilik, cəmiyyət tərəfindən qavranılanadək mürəkkəb yol keçir. Yüksək istedadlı əsər, insanların ürək və ağullarına yol taparaq, insanlar üçün zəruri olur və tarixdə xalqın mədəniyyət fəlsəfəsi kimi qalır.

Hər bir bəşər əsri öz cəmiyyətinin mənəvi dünyasını mütərəqqi şəkildə dəyişən və varlığın mükəmməlliyinə aparan ümumbəşəri dəyərlər sırasında duran dühalarını yaradır. Belə şəxsiyyətlərə təkcə musiqiçi deyil, həm də insan mənəviyyətinin yeni istiqamətinin qurucusu, Azərbaycan mədəniyyət fəlsəfəsinin bütöv bir dövrünün yaradıcısı olan Qara Qarayev aiddir.

Bizim əsas vəzifəmiz Azərbaycan cəmiyyətinin mədəniyyət fəlsəfəsinə formalaşdıran musiqi təfəkküründə mühüm dövr təşkil edən hadisələri analiz, tədqiq etməkdir.

Qara Qarayev yaradıcılığının tarixi əhəmiyyətini, onun şəxsiyyət, dövrümüzün düşüncələri, ideyaları, hadisələri, yəni XX əsrin ikinci yarısında baş verən proseslər vasitəsilə Azərbaycan cəmiyyətinin yeni intellektual təfəkkürü, mədəniyyət fəlsəfəsinin yeni mərhələsinin formalaşması üçün güclü impuls, təkan olmuş musiqi təfəkkürü mədəniyyəti fəlsəfəsinin tədqiq edilməsi zəruridir. Q. Qarayevin şəxsiyyəti çoxtərəfli, onun fəaliyyəti – İnsan, Vətəndaş, düşüncə tərzinə görə Sənətkarın, yeni ideyaların Yaradıcısı və generatorunun, ən əsası isə – musiqi mütəfəkkirinin fəaliyyətidir. Q. Qarayev öz

həyat kredosu, ideyalar, düşüncələr, hisslərini musiqidə təcəssüm etdirib. Ən əsası, yaratdığı hər bir əsərdə öz musiqi təfəkkürü vasitəsilə dövrünün yeni, mədəniyyətinin fəlsəfəsini açır. Etiraf etmək lazımdır ki, o, müasir, avanqard dildən, daha sonra isə, konkret olaraq, on iki tonlu Şenberq musiqi sistemindən istifadə edərək (XVII əsrdən düz XX əsrdə bütün dünya bəstəkarlıq yaradıcılığı yalnız yeddi tonlu musiqi üzərində qurulurdu), onu milli mühitə daxil edərək, faktiki olaraq yeni bədii-estetik mühit yaradır ki, burada da musiqi təfəkkürünün daha yüksək inkişaf pilləsinə keçid baş verir. Belə musiqinin intellektual kökü onun dinləyici auditoriyasının hazırlığını tələb edir. Mənim yadıma müxtəlif dövrlərin öz yaradıcılığı ilə bədii düşüncə üçün yeni üfəqlər açan, əsərlərinin başa düşülməsi, qavranılması üçün daha yüksək musiqi təfəkkürü səviyyəsinin tələb olunduğu dahi bəstəkarları düşür. Bu bəşəriyyət tarixində əbədi qalmış İohann Sebastyan Bax, Lüdviq Van Bethoven, Hektor Berlioz, Qustav Maler və bir çox digər bəstəkarlara aiddir. Bəli, Qara Qarayevin bütün yaradıcılıq düşüncəsi əhəmiyyətinə görə ölməzdir, çünki onun əsərləri əsrlər boyu yaşayacaq.

Q.Qarayevin yaradıcılığı səslərdən ibarətdir. Səs musiqinin əsas mənasını daşıyır ki, bundan da musiqi təfəkkürü yaranır. Eyni bir səs bəstəkar tərəfindən onun mənavi dünyasına qoyulmuş hiss və fikirlərdən asılı olaraq müxtəlif funksiya və müxtəlif emosional, hiss yükü, xarakter, intonasiya daşıya bilər. Musiqi frazasının dinamikası onun yaradıcısının bədii əsərin estetik başlanğıcının formalaşdığı daxili hisslərini əks etdirir. Musiqidə

fikirlərin əsasını səslərdən ibarət olan melodiya təşkil edir. Bu musiqidə fikirlərin yüksək mütəşəkkil məzmunudur. Amma, əlbəttə ki, frazanın lad, ritm, harmoniya, dinamika, üslub kimi komponentlərini də istisna etmək olmaz. Ümumiyyətlə, melodiyanın bəstələnməsi ilə bağlı B.Asafyev gözəl deyib: "Xəttin duyğusunu inkişaf etdirmək üçün rəşional şərtləndirilmiş intellekt musiqisi nəğmələrin köklü əmələ gəlmə xüsusiyyətləri və onların ölçüsünü təmin edən şərtlərə əsaslanmalıdır. Həmçinin adət olunmuş ahənglərdən, yeni musiqi qavrama konservatizmindən yapışmaq lazımdır, başqa sözlə, ənənəyə söykənmə əsl melodiyanın yaradılması üçün zəruridir". (1,88). Qara Qarayev də böyük musiqişünasın sözlərini əsas götürüb.

Melodiya-fikrin yaranması mexanizmindən danışarkən əlavə etmək lazımdır ki, Qara Qarayevdə bu monofoniklikdən harmonik və polifonik çoxsəsliliyə doğru inkişaf edib. Azərbaycan melosu kimi Q.Qarayev melosunun əsas əlaməti harmonik və polifonik ifadə vasitələrinin böyük rolu ilə yanaşı tondan tona keçməklə fikir ifadəçisi kimi melodiyanın öz dəyərinə əsaslanmadır (bu barədə tədqiqatçı-musiqişünas Könül Nəsirova "Qara Qarayevin melodikası" fundamental monoqrafiyasında yazır). (2,292-293)

Bütün bunları biz fitri istedad və musiqişünashıqda müasir nailiyyətləri sayəsində emosional-intellektual səviyyəsinə görə Azərbaycan xalqının musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin fəlsəfəsinin yeni keyfiyyətinə keçərək, ümumbəşəri dəyərlər səviyyəsindəki yüksələn musiqi yaratmış bəstəkarın musiqi təfəkkürünün formalaşması mexanizmini göstərmək üçün yazırıq.

Qara Qarayev melodiyaşının digər xüsusiyyətini də qeyd etmək lazımdır. Kompozisiyaların, melodiyaşların yüksək professional səviyyədə mükəmməlliyi ilə yanaşı, onların daxili məği xalq, milli elementlərin qanunauyğunluğu üzərində qurulub. Deyilənlərin təsdiqi XX əsr Azərbaycan professional musiqişinin korifeyi, bəstəkar Qara Qarayevin özünün sözləri ola bilər: “Bu və ya digər müəllifin musiqişində milli əlamətlərin folklorla birbaşa əlaqə olmadan təzahür etdiyi, musiqi təfəkkürü tərzinin, musiqi materialının həm inkişaf, həm də genişlənmə xüsusiyyətlərinin, artistik temperamentin, xarakter və obrazın özünün bu sənətkarın musiqişinin milli təbiətini kifayət qədər inandırıcı şəkildə əks etdirdiyi hallar az deyil”. (3, 24)

Qara Qarayevin musiqi üslubu ilə bağlı daha bir fikir söyləyək. Bəstəkarın üslubu özündə bəstəkarın bədii yaradıcılığını birlikdə müəyyən edən zəruri tərkib xüsusiyyətlərini cəmləşdirir. Bura lad, melodiya, ritm, harmonik təfəkkür tərz, musiqi səslənməşinin əsərin musiqi-estetik başlanğıcının təşkil olunduğu bütün ruhu daxildir ki, burada da fikir, ideya, obrazlar ələmi öz təbiətinə görə orijinal, təkrarolunmazdır və bəstəkarın daxili əhvalını əks etdirir.

Nə üçün biz musiqi təfəkkürünün nəzərdən keçirilməsi və tədqiqinin əsasına böyük Qara Qarayevin mədəniyyət fəlsəfəsini çıxarmışıq? İş burasındadır ki, musiqi materialının sadə dinləyici, bəzən isə hətta Q.Qarayevin musiqişinin ifaçısı tərəfindən qavranmaq üçün intellektual mürəkkəbliyi ümumilikdə müəyyən qədər mürəkkəb olur. Q.Qarayev adi dinləyici səviyyəsinə düşməyib, dinləyicini intellektual cəhətdən inkişaf

etmiş müasir bədii-estetik zövqə malik müasir insan səviyyəsinədək tərbiyə etmək və imkanlarını genişləndirmək məqsədilə düşünməyə, mürəkkəbləşdirilmiş musiqi dilini qavramağa məcbur edir. Çünki XX əsr – texnika, inkişaf etmiş şüur, yüksək sivilizasiya dəyərləri əsridir. Deyilənlərlə birlikdə, musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin fəlsəfəsi eşidilənin qavranması və ondan zövq alınması üçün xüsusi mütəşəkkil hazırlıq tələb edir.

Q.Qarayev musiqişinin estetik istiqaməti hisslərin başa düşülən olmasıdır. Emosional bəstəkarın müasiri olduğu həyatın yeniliyinin intellektual qanunauyğunluqlarına, kəskin şəkildə nəzərə çarpan problemlərinə qarşıqlıq təbədir. Dinamik inkişaf edən gələcək üçün onun bu günü görməsi – varlıqdan ayrılmayan Qara Qarayevin bəstəkar və insan təfəkkürünün dərin əsasıdır. Amma o, materialı sitat kimi istifadə etmək iqtidarında deyil, bu belə olub və belə də davam edir. Onun musiqi təfəkkürünün prizması baş verənlərə öz baxışını tələb edir. Onun yeni, qeyri-ənənəvinin təbii yaradılmasında insani, o cümlədən də bəstəkar fəlsəfi fikri millini ümumbəşəri dəyərlər səviyyəsinədək qaldırır.

Qara Qarayevin yaradıcı, musiqi təfəkkürü və bundan da formalaşan mədəniyyət fəlsəfəsi özünəməxsus, xarakterikdir və məhz ona xasdır.

Musiqi təfəkkürünün, yeni estetik auranın, mühitin orijinallığı ilə yanaşı millinin kökləri Q.Qarayevin bütün musiqi kompozisiyalarında mövcuddur. Onlar təbii şəkildə böyük Qara Qarayevin musiqi təfəkkürünün yaradıcılıq prosesinə də daxildir. Böyük Ustadın kompozisiyalarının ruhunda aşiq yaradıcılığı və

klassik muğam görünməz tel kimi keçərək, onun mədəniyyət fəlsəfəsini formalaşdırır və inkişaf etdirir. Q.Qarayevin təkcə musiqisi deyil, yaratdığı hər bir əsər yüksək intellektdən keçir. İntellektin və emosiyaların – istər ideyada, istərsə də musiqi ifadəsində – daima yenilik yaradan qarışığı ümumilikdə və o cümlədən, musiqi təfəkküründə mədəniyyət fəlsəfəsi etalonudur.

Qara Qarayevin fikirlərinin təbiəti özlüyündə orijinal, istər formaca, istərsə də məzmununa görə təkrarsız, yalnız ona xasdır. Bu onun yazdığı, qurduğu, yaratdığı, dediyi, çıxış etdiyi və ya həyatdakı fəaliyyətində təzahür edən təbii mahiyyətdir. Q.Qarayev kredosu – yaradıcılığın yeniliyi, daimi kəşflərin yüksək intellektual təbiətidir. Onun musiqi təfəkkürü mədəniyyəti fəlsəfəsinin məntiqi – düşüncələr, hisslər, hərəkətlərin progressiv irəliləyişidir.

Q.Qarayev öz çıxışlarında tez-tez müasir və yeni musiqi problemə toxunaraq, iddia edirdi ki, bunlar bir-birindən uzaq anlayışlardır. O, **müasir** musiqi kimi İ.Stravinskini, S.Prokofyevin musiqisindən danışdı. Kş.Penderetskiy və ya V.Lütoslavski kimi tanınmış bəstəkarları isə Q.Qarayev **yeni musiqi** yaradıcılarına aid edirdi, çünki yeni dil, üsullar və üslub tamamilə fərqli bəstəkar təfəkkürü estetikasını yaradırdı. Musiqi təfəkkürü və onun əsərlərdə gerçəkləşdirilməsi və buradan da, bədii yaradıcılığın nəticələri XX əsr müasir musiqi nümayəndələrinin mədəniyyət fəlsəfəsindən tamamilə fərqlidir.

Professional bəstəkar yaradıcılığının Qarayev dövrünün bütün aktivində xalq musiqi yaradıcılığının aşiq musiqisi, klassik muğam kimi fundamental əsaslar və professional

bəstəkarlıq sənətinin təməli – böyük və dahi Üzeyir Hacıbəyov yaradıcılığı olmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, Qara Qarayev Azərbaycan xalq musiqisinin əsaslarını Üzeyir Hacıbəyovun rəhbərliyi altında öyrənib, fortepiano sinfi üzrə görkəmli professor Q.Şaroyevdən, kompozisiya sinfi üzrə professor L.Rudolfdan, harmoniya üzrə isə N.Çumakovdan dərslər almışdır.

1938-ci ildə Q.Qarayev Moskva Konservatoriyasına professor A.Aleksandrovun sinfinə qəbul olunur, polifoniyadan ona Q.Litinski, instrumentovkadan S.Vasilenko, musiqi əsərlərinin analizindən L.Mazel dərslər deyir. Sonradan isə Q.Qarayev XX əsrin dahi bəstəkarı D.Şostakoviçin kompozisiya sinfinə daxil olur. Bura musiqiçi – Qara Qarayevin fitri istedadını da əlavə etsək, bununla «mühit şüuru müəyyən edir» fəlsəfəsini təsdiqləmiş olur. (4)

Bizim burada Qara Qarayevi musiqiçi-bəstəkar kimi yetişdirən adamların adlarını çəkməyimiz təsadüf deyil.

Q.Qarayev Azərbaycanda bütöv Qarayev musiqisi dövrünü yaratmış insan düşüncəsi və hissiyyətinin dahisi oldu. İrəlidə biz Azərbaycanda musiqi dünyasının sonrakı nəsillərinə hələdici təsir göstərmiş Qarayev musiqisi təfəkkürünün mədəniyyət fəlsəfəsinin çiçəklənməsinin qanunauyğunluqlarını açıb göstərəcəyik. Və yalnız bunu yox.

Bəstəkar Q.Qarayevin bədii maraqlarının miqyası millilik çərçivəsindən çıxaraq, ümumbəşəri bədii maraqları əhatə edir.

Məsələn, «Alban rapsodiyası». Tematik musiqi materialı əsərin mahiyyətindəki intonasionalıq və estetikliyin köklərini

açan milli musiqinin spesifikasi və bədii təcəssümünü əks etdirən milli mühitə yaxındır. Azərbaycan «Çarə» ahəngi ilə yaxınlığın mövcud olmasına, sürətli hissələrin isə çox sürətli Azərbaycan rəqslərini xatırlatmasına baxmayaraq, Qara Qarayev «Alban rapsodiyası» əsərində ilk dəfə başqa xalqın folkloruna, mənəvi mədəniyyətinə müraciət edir.

Qara Qarayevin əsərlərinin, onların ideya-estetik, musiqi düşüncələrinin, ideyalarının ifadə dilinin bədiiliyi baxımından əhatəsinin yaradıcılığın keyfiyyətə fərqlənməsi göz qabağındadır. Müləhizələrin və tematik materialın qloballığı Qara Qarayevin musiqi təfəkkürünü inkişafın ciddiliyi və dərinliyi, baxışların genişliyi, ümumbəşəri problemlər və dəyərlərin əhatə həcmi ilə fərqləndirir. Qara Qarayevin musiqi təfəkkürünün mədəniyyət fəlsəfəsi digər dünya xalqlarına da təsir göstərmişdir.

Bədii fikrin ifadə olunması probleminə musiqinin bəstəkar texnikası, metod və üslubu son dərəcə vacib rol oynayır. Bu isə artıq onun estetik baxışlarının və qoyulan vəzifələrin intellektual musiqi təfəkkürünün səviyyəsindən, həmçinin bəstəkarın imkanlarının onun dövrünün texniki dünya yeniliklərinə nə dərəcədə uyğun olmasından asılıdır. Onun mənəvi ekspresiyası, intonasiya mənbəyinin, yalnız ona xas olan səslənmənin tanınmasına imkan verən özünəməxsusluq, xarakterik xüsusiyyət – bütün bunlar isə onun təkrarsız və təbiətin yalnız ona bəxş etdiyi musiqi dilinin və üslubunun üzvi vəhdətini təşkil edir.

XX əsrin ikinci yarısı Azərbaycan musiqi yaradıcılarının professional bəstəkarlıq yaradıcılığı, şübhəsiz ki, musiqi təfəkkürünün komponentləri ilə bir-birindən fərqlənən, çox yüksək

məziyyətlərə malik olan, müxtəlif musiqi yaradıcılığı texnologiyaları ilə qidalanaraq, ümumbəşəri dəyərlər zirvəsinə qalxıb. Ən yenilərinə şeyləri görmək qabiliyyəti, ən müasir üslubları, son söz istiqamətini və texnologiyaları mənimsəmək bacarığına malik, sitatları tam rədd edərək, musiqinin ruhuna özünə yaxın Azərbaycan, ali dərəcədə dəqiqləşdirilmiş melodiyaları qoyaraq, öz yaradıcılığında milli intonasiyalardan heyrətamiz həssaslıqla istifadə edən Qara Qarayev özü yeni texniki imkanlarla sintezdə qarşısına qoyduğu bədii vəzifələrə nail olur.

O yarađır, müasir estetik tələblərə cavab verən yüksək intellektual, ehtirash, emosional, öz xalqının, dövrünün ruhuna uyğun, ümumbəşəri dəyərlərin qavranılması səviyyəsinə qalxmış humanistik yüksək, olduqca yeni musiqi bəstələyir. Dahi Qara Qarayevin musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin yeni fəlsəfəsi də elə burada yaranıb. Bəstəkarın özünəməxsus musiqi rəngləri istəməz insanı təkcə emosional hiss etmək və mənən zənginləşməyə deyil, həm də düşünməyə məcbur edirdi. Bu isə, əlbəttə ki, öz növbəsində cəmiyyətin mədəniyyət fəlsəfəsinə təsir edərək, müasirimiz olan insanların görmə aləmini genişləndirirdi.

Qarayev musiqisinin fəlsəfi aspekti

Qara Qarayevin musiqisi daxili enerji, digər incəsənət növləri ilə sintezdə musiqi vasitəsilə və bir çox digər yollarla, bədiilik, təsvirlik, qəhrəmanların ədəbi xarakteristikaları, onların qəlbinin dərinliyinin verilməsi potensialına malikdir. Bu zaman bütün dərk olunanlar səslərlə, musiqi ilə ötürülür. Bəstəkar Q. Qarayev

tərəfindən musiqidə yaradılanların unikalığı, təkrarolunmazlığı, dahiliyi istər-istəməz dövrümüzün monumental obrazı – İnsan, Vətəndaş, Sənətkar – Qara Qarayevin obrazını cızır.

Deyilənlərə nümunə kimi nəzərimizi Nizami Gəncəvinin “Xəmsə” poemalarının süjeti əsasında bəstələnmiş dahiyana əsər – Qara Qarayevin “Yeddi gözəl” baletinə yönəldək.

Qeyd edək ki, Qara Qarayevin hər bir əsəri musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin dünya fəlsəfəsində bir yenilikdir.

Qara Qarayevin “Yeddi gözəl” baleti məkan və zamanda ölməz, həkk olunmuş, uzanıb gedən vəziyyət, əbədi qadın incəliyi, fikir axını, tragik realıq qorxusudur.

Qarayevin musiqi təfəkkürü yeddi gözəlin obrazlarında XX əsrin ikinci yarısı bəstəkarının mədəniyyət fəlsəfəsi səviyyəsi vasitəsilə humanistik və gözəlliyin yeni dünya qavrayışını açdı.

Nizami Gəncəvinin poemalarının obrazlarının impulsu, yaradıcılıq təbii mənbəyi olaraq, musiqi obrazlarına çevrilərək, musiqinin ruhu və rəqslərdə xüsusi, qabarıq ifadə vasitələri əldə edir. Bu obrazlar bəstəkar yaradıcılığı texnikası, səslər, rəqs texnikasında daha güclü, emosional, ehtiraslı, olduqca mücərrəd xarakterlər yaradır ki, burada da birlikdə əzəmətli, nəzərləri heyran edən Azərbaycan balet rəqs sənətinin onun məkan konfigurasiyaları ilə qovuşması baş verir.

“Yeddi gözəl”in librettosu ilə bağlı uzun düşüncələrdən sonra Qara Qarayev süjetin əsas planını “mənəvi kamilliyə doğru daimi hərəkətdə hər bir hökmdar üçün zəruri olan...” kimi göstərdi (4, 101)

Qara Qarayev, P.Qusevlə birlikdə “Yeddi gözəl” baletinin

Nizaminin orta əsrlər şərq sülalələri haqqında fəlsəfi-ibrotamiz hekayələrinin üstündən ustalıqla keçdiyi iki olduqca mürəkkəb süjeti nəticəsində Nizaminin “Xəmsə”sinin müxtəlif poemalarının elementlərindən istifadə etməklə yeni süjet istiqaməti taparaq, balet librettosu yaratdı.

“Yeddi gözəl” baletində Qara Qarayev poemanın dramaturgiyasını müasir balet sənəti qanunlarına çevirərək, “Nizami poeziyasının sosial-fəlsəfi mənasını kəskinləşdirir”. (4,99) Amma süjetə belə yanaşma onu janr spesifikasiyasından məhrum etməyib. Şübhə yoxdur ki, Nizamidə süjetdə iki xətt gedir – Bəhrəm şahin hekayəti və bir neçə novella, amma onlar öz aralarında bir-biri ilə bağlı deyil. (4,102)

Böyük Nizaminin poetik və fəlsəfi fikrinin energetik mənbələrinin əsas və başlıca özəyi ədalətlik və insanın cəmiyyətdə mənəvi sərbəstliyinin dərk olunmasındadır. Ən ali meyar – yüksək ideyaların mənəvi dəyəri həzz hisslərinin zəruri cəlbəciliyin itdiyi maddilik, insan üzərində hakimiyyəti üstələyir. Nizamidə bu insan qüsurlarının qarşısının alınmasına can atma baş verir, hər şey kamilliyə, aliliyə, təmiz ideala doğru aparır. Nizamidə insan hər şeydə ədalətə can atır.

Nizaminin azadlıq, ədalət, bərabərlik haqqında belə humanistik ideyaları bütün zamanlarda bəşəriyyəti yüksək ideallar və dünyanın yenidən qurulmasına can atmağa ruhlandırır. Nizaminin bu əbədi dəyərləri bəşəriyyət durduqca daim yaşayacaq.

Nizami dühası məhəbbətin gücünü əlçatmaz zirvələrdə qaldıraraq, qavrama və ilhamlanma aləmini dramatikləşdirir. Qara Qarayev isə “Yeddi gözəl” baletini yaratmaqla simfonik-

teatr sənətində öz istedadını əsaslı surətdə açdı, onun musiqi təfəkkürünün daxili aləminin tədqiqi üçün geniş meydanın olduğu bədii konsepsiyasını incəliklə və aydın şəkildə göstərdi.

Q.Qarayevin “Yeddi gözəl” baleti, iki redaksiya keçərək, XII əsr şair-filosofu, böyük humanist Nizami Gəncəvinin “Xəmsə” poemalarının motivləri əsasında yazılıb. Q.Qarayevin baletinin əsas planı əbədi mənəvi dəyərlər haqqındadır ki, bunlar da baletdə ali dəyərlər haqqında müasir anlayış, təsəvvürlər alıb. Bu mənəvi sərvətlərin təsiri sayəsində şairlə ideya vəhdətinin qorunub saxlanmasına baxmayaraq, Q.Qarayev bunu özünün gördüyü kimi, öz qəhrəmanlarının obrazlarında verir. Baletin musiqi dramaturgiyasına o, dahi Nizami poeziyasının bütün sosial-fəlsəfi mahiyyətini qoya bilib.

Q.Qarayev Nizami poeziyasının məzmunundan istifadə edərək, amma süjetin əsas planından uzaqlaşmayaraq, ali etik prinsiplərin mahiyyətini yeddi gözəl mövzusunda olduqca harmonik şəkildə daxil edir. Qarayev baletdə mənən təmizlənmə arzusunu Aişə obrazı vasitəsilə göstərir. Onun baletin baş qəhrəmanı Bəhram şahın məhəbbəti hədsizdir. Nizamidə Aişə obrazı yoxdur. Amma bütün gözəlliyin bu ümumiləşdirilmiş obrazı hətta özünü fəda etməklə belə xudbin hökmdarı saflaşdırıb ucalda bilmir.

Burada Q.Qarayev balet vasitəsilə dramaturgiyanın faciəvi konfliktini və Bəhram şahın öz xalqından hədsiz uzaqlığını çox gözəl göstərə bilib. Yeddi gözəlin obrazı isə Bəhram şahın xoşbəxtliyinin xəyaliliyini göstərir. Nizaminin “Xəmsə”sinin poemalarının ümumiləşdirilmiş obrazı Qarayevin baletində öz

xalqından uzaq olan hökmdarın konkret, real obrazına çevrilir. Qarayevdə Bəhram şah bir çox mənəvi xüsusiyyətlərdən məhrumdur, o cəsarətsiz və qəddar və obrazın xarakteristikasına görə Nizamidəki Bəhram şah obrazına yaxındır. Qeyd etmək lazımdır ki, Qarayevin baletinin musiqisi dominant, tamaşanın bütün hissələrini birləşdirəndir. O öz konseptual əsasla Qarayevin musiqi təfəkküründə yeni, ali, əlçatmaz vəhdət yaradır; dünya mədəniyyət fəlsəfəsinin müstəqil şədevri meydana çıxır.

Məhəbbət mövzusu təbiətin özü kimi əbədidir. Bəşəriyyət daima bütün zamanların ən dahi əsərlərində təcəssüm olunan xoşbəxt sevgi uğrunda mübarizə aparıb. Məhəbbət mövzusu ən yaxşı mütəfəkkirlər, dahilər, yaradıcılar tərəfindən yaradılmış əsərlərin dramaturgiyasının əsası olub və qalır. O tükənməz, sonsuz və ümumbəşəridir.

Deyilənlərin kontekstində məhəbbət mövzusu nəhəng musiqi təfəkkürü potensialına malik bəstəkar Qara Qarayev üçün də istisna deyil. Məhəbbət mövzusu, kəskin aktual olaraq, yer üzündə bütün insanları narahat edir. Afrika yazıçısı P.Abrahamsın öz dramaturgiyasının qüvvəsi ilə bəstəkar Qarayevin ağılı və ürəyini zəbt etmiş əsəri əsasında Qara Qarayevin yazdığı “İldırım yollarla” baletinin bədii əsasının dominant dramaturgiyasını irqi ayrı-seçkililiyin sərt qanunları təşkil edir. Y.Slonimskinin librettosuna Qarayev balet sənətinin şədevri olan “İldırım yollarla” baletini yaradıb ki, onun Leninqrad Akademik Opera və Balet Teatrında səhnəyə qoyulması üçün baletmeyster K.Sergeyev cəlb olunmuşdur, tamaşaya baletin gözəl interpretatoru E.Qrikurov dirijorluq edirdi.

Dahi Qarayevin “İldırımrlı yollarla” baletinin mövzusu ilə bağlı sözlərini yada salaq. Onlarda bizi maraqlandıran süjetin qavranma mahiyyəti və sonradan bəstəkarın musiqi təfəkküründə yeni forma alması oldu:

“Romanda qaldırılmış yazıçı tərəfindən qəhrəmanların qarşılıqlı münasibətləri vasitəsilə açılan böyük sosial mövzusu, daha dəqiq desək, “rənglinin” ağ qızla sadə insani xoşbəxtlik hüququ mənə çox toxundu. Mən personajları musiqi və səhnə obrazlarında aydın təsəvvür etdim” (Qara Qarayevin yeni baleti. Ədəbiyyat və incəsənət xəbərləri. 29.06.1959-cu il tarixli “Bakinski raboçi” qəzeti).

Qara Qarayevin parlaq istedadı musiqi təfəkkürünün bütün gücü və dərinliyi ilə açıldı. Bütün musiqi yaradıcılığında bəstəkar insanın mənəvi dünyasının təbiətində olmayan yeni bir aləm açmağa can atırdı. Qəlbinin zənginliyi və ağıllının təbii imkanları daimi yeniliklər yaradırdı. Q.Qarayevin musiqi yaradıcılığı dünyası bədii yeniliyi ilə hüdudsuz idi, onun yaratdığı əsərlər isə bəstəkar Qara Qarayev – dahi mütəfəkkir, bəli, həqiqətən də musiqi səslərinin dililə yaradan filosofun fenomenal musiqi təfəkkürünün sübutudur.

XX əsr musiqi tarixinə məlumdur ki, “İldırımrlı yollarla” baletinin yaradılması dövründə (klavir 1956-cı ilin yayında, partitura – 1957-ci ilin yayında sona çatdırılıb) Qarayev yeni musiqi obrazları ideyaları ilə dolu idi. Onun daxili yaradıcılıq vəziyyətini musiqişünas Lüdmila Karaçiçeva dəqiqliklə verir: “qarşısına qoyduğu tam bədii-kompozisiya vəzifəsi və ya onun bu və ya digər hissəsinin bu qədər çətin olmasına baxmayaraq,

bu əsər üzərində iş prosesində Qarayevin, demək olar ki, yaradıcılıq uğursuzluqları və pozuntularının nə olduğunu bilməməsi təəccüblü deyil”. (4)

Q.Qarayevin musiqi intellekti, bədii dərkətmənin köməyi ilə “İldırımrlı yollarla” baletini yaradaraq, dünyaya XX əsrin ortalarında mühüm hadisə olmuş əsəri verdi. Q.Qarayevin kompozisiya müəllimi Dmitri Dmitriyeviç Şostakoviç deyir: “Q.Qarayevin musiqisi ilə qismən tanış olduğum yeni “İldırımrlı yollarla” baleti üzərində iş bir daha bəstəkarın musiqi obrazlarında simfonik ümumiləşdirmələrə olan böyük qabiliyyətini təsdiq edir”. (5;9)

“İldırımrlı yollarla” baletində Q.Qarayevin musiqi təfəkkürünün özəyi iki aşiqin, bizim zamanəmizin, dövrümüzün bizdən məsafəcə uzaq, amma məqsədlərinə, azadlıq və ədalətliyyə can atmalarına görə yaxın adamlarının öz xoşbəxtliyi uğrunda mübarizəsindən ibarətdir. Baletin qəhrəmanlarının – mulat-müəllim Lenni və ağdəril qız Sarinin ali məhəbbət uğrunda mübarizəsi faciəvi ölümə nəticələnir. Amma, açıq-aşkar meydan oxuma, cəsarət onların bu fəni dünyada azadlıq və ədalətə can atmasından xəbər verir.

Q.Qarayevin baletinin əsas ideyası progressiv varlıq qanunlarına meylidir. Həm də Qarayev bunu balet sənətinin məhdud zamanında göstərərək, P.Abrahamsın süjetini balet janrı xüsusiyyətləri çərçivəsində tamamlayır ki, bu da bəstəkarın özünün planlarına cavab verirdi. Əlbəttə ki, bu bədii ifadələrdə onlar baletin librettoçusu Y.Slonimski ilə həmfikir olublar. İstər-istəməz P.Abrahamsın bəstəkar Q.Qarayev tərəfindən

baletə introduksiya kimi gətirdiyi sözlərini gətirmək istəyirsən: “Dövrümüzün nəğməsinə oxuyun, uşaqlar. Nifrət haqqında, müharibə haqqında yox. Məhəbbət haqqında oxuyun. Dünyaya əmr edin – qoy əziyyətlər yatağından qalxıb, zəncirlərini qırsın və şadyanlıq edərək oxusun. Səhərə və gündüza və alaqlarıya əmr edin – qoy səslərini qaldırıb dövrümüzün nəğməsinə oxusunlar. Nifrət haqqında yox, məhəbbət haqqında”.

“İldırım yollarla” baletində Qara Qarayev müasiri olduğumuz dünya ideyasını, azadlıq uğrunda mübarizə ideyasını irəli sürüb, şəxsi musiqi təfəkkürü prizmasından öz dövrünün mədəniyyət fəlsəfəsi vasitəsilə onu açıqlayıb və təcəssüm etdirib. Həm də nəzərə almaq lazımdır ki, baletin qəhrəmanlarının bədii obrazlarında musiqi dililə azadlıq, ədalətliyyət proqressiv canatma ideyalarını söyləyib. Və bu da baletdə o qədər ali, humanistik ifadə olunub ki, o, ümumbəşəri dəyərlər səviyyəsinə qalxıb.

Qara Qarayevin musiqi təfəkkürünün permanentliyi

Balet musiqisində Qara Qarayev təfəkkürü səhnə hərəkətləri, rəqs vasitəsilə öz dövrünün ən kəskin problemlərini göstərir. Bəstəkarın ali istedadı balet qəhrəmanlarının obrazlarının musiqi ruhu ilə açıqlanır. Dövrün mədəni kökünü özünə hopdurmuş musiqilə Qarayev ümumbəşəri, humanistik bir problem qaldırır və öz geniş intellektual imkanları sayəsində səhnə vəziyyəti vasitəsilə ümumbəşəri problemi həll edir.

Qarayev düşüncəsinin səslər aləmi yer kürəsində idealları müəyyən edən insana və bəşəriyyətə zəruri olan dəyərlərin yaradılma məkanı və vasitəsinə ibarətdir. Qarayev musiqi təfəkkürünün böyüklüyü yalnız kəskin, bütün insanları birləşdirən problemlər deyil, həm də yer kürəsinin bütün insanlarına aydın olan ehtiraslı, emosional, yüksək bədiiyyət malik obrazlarda əks olunub. Bunun üçünsə onun kompozisiyalar arsenalında yaradıcılıq təcəssümünün zəruri və mövcud texnologiyaları mövcud olub. Qara Qarayev məhz o dahi sənətkardır ki, ona bəstəkarlıq yaradıcılığının ən müasir texniki vasitələri təbə olur.

Qara Qarayevin bəzən dar milli şəraitdə az məqbul olan bəstəkarlıq yaradıcılığı vasitələri haqqında fikir söyləyərk, çünki heç də hər dinləyici Qarayev musiqisinin yüksək intellektual səslənməsini qavramağa hazır deyil.

Səs obrazının yaradılmasında musiqi rənglərinin oyunu, suyun şappıltısı, onun qəhrəmanlarının daxili hisslər aləminin qavrayışı bədii ideyaların verilməsində ifadə vasitələrinin yeniliyi və özünəməxsusluq, nə isə bir qeyri-ədilik tələb edirdi. Onun yaradıcılığı, təfəkkürü, musiqisi bədii əsərlərin adı qavranılma qanunlarına sığmırdı. Qeyd etmək lazımdır ki, onun 24 fortepiano prelüdiyası və ya iri əsərləri – “Yeddi gözəl”, “İldırım yollarla” baletləri, simfoniyları, instrumental konsertləri – olmasından asılı olmayaraq istənilən əsəri musiqi toxumasının daxilində, milli klassika: muğamlar, aşiq musiqisi, şifahi xalq yaradıcılığı elementlərinin intonasionaları ilə köklənib.

Qara Qarayev fitri istedadı, talantı insan diləklərinin, düşüncələrinin musiqi obrazlarında daha yüksək, intellektual təcəssüm

sümünə imkan vermiş və bunu tələb etmiş əsl Azərbaycan bəstəkarıdır. Amma ona yeni, daha mükəmməl, bütün insan cəmiyyəti üçün başa düşülən vasitələr lazım idi. Musiqi dilinin bütün intellektuallığı, bəzən isə qavranma üçün mürəkkəbliyinə baxmayaraq, Qarayev musiqisi asanlıqla tanınan, özünəməxsus, təkrarsız, yalnız ona xas çalarları olan, dərin, səmimi ekspressiyası və musiqi dili və üslub xüsusiyyətlərinin orijinallığı ilə fərqlənəndir.

“Yeddi gözəl” baletində Qarayev rəqs vasitəsilə təkcə gözəllərin obrazlarının xarakterik milli səslənməsi deyil, həm də öz qəhrəmanlarının hiss və fikirlərində cəmləmiş daxili aləmi, mənəvi dəyərlərini verir. Gözəllərin obrazları vasitəsilə dinləyici-tamaşaçı qarşısında bu və ya digər xalqın böyük dünyası açılır. Qarayev yaradıcılığı dühasına xas bu təsvir oluna bilməyən hal onu bütün ömrü boyu müşayiət edir. Hansı kompozisiya formaları, məzmunu yaratmasından asılı olmayaraq, qəhrəmanların xarakteristikalarının dərin əqidəsi üstünlük təşkil edir. Qarayevdə heç bir şey səthi, məzmunuz, tez başa düşülən deyil. Xeyr. Qarayevin musiqi yaradıcılığı fikircə, ideyaca həcmli, dərin, fundamental və buna görə də, əbədidir.

Buna görə də, dünya professional bəstəkarlıq yeniliyinin müxtəlif texniki vasitələrini mənimsəyərək, o bu vasitələrdən yaradıcılıq zərurəti üzündən və əsl ustalılıqla istifadə edirdi. Onun musiqisi ümumbəşəri, intellektual, yüksək estetik-emosional başlanğıc gərginliklidir. Yeni musiqi sistemləri, üslubları arsenalı olduqda, Qara Qarayevin musiqi təfəkkürünün məzmunu əsaslı öz dövrünün mədəniyyət fəlsəfəsinin formalaşmasında başlıca, həlledici və çox mühüm rol oynayıb.

Bu formalaşmış, mövcud mədəniyyət fəlsəfəsinin əhəmiyyəti, sözsüz ki cəmiyyətdə hər bir azərbaycanlının emosional, intellektual kökünün keyfiyyət baxımından ucaltmasına təsir göstərmişdir. Musiqi təfəkkürünün intellektual inkişafının belə təzahürü olduqca mürəkkəb prosesdir. Amma bu cür proses xalqın mədəniyyət fəlsəfəsinin tərəqqisinə apararaq, onun əhəmiyyətini ümumbəşəri dəyər münasibətlərində qaldırır.

Buna nəhəng bədii-emosional (musiqi təfəkkürü) və potensial global-intellektual (mədəniyyət fəlsəfəsi) imkanlara malik dahi sənətkarın gücü çatır. Qarayevin əsərləri diqqətli tədqiq tələb edir, xüsusilə də emosional-intellektual qavrama sahəsində.

Qarayev yaradıcılığının mənəvi-estetik və bədii kökünün əhəmiyyətinə görə təkcə musiqi materialı deyil, həm də onun çıxışları, məqalələri, məruzələri, söhbətləri böyük əhəmiyyət kəsb edib.

Böyük Qara Qarayevin balet yaradıcılığından irəli gələn fikir söyləyək. Qarayevin balet yaradıcılığında insanın daxili aləmi, müasir balet tamaşasında psixologizm üstün əhəmiyyət kəsb etməyə başlayır. Əlbəttə ki, balet sənətində yenilik – xoreografiya dramaturgiyası partituranın sinfonikləşdirilməsini tələb edib. Qarayev kəşflərinin cəsarətliyi, balet vəziyyətlərinin yeniliyi baletin intonasiya inkişafında simvolik obrazlar yaratmaqla musiqi və xoreografiya ifadəsi metodu ilə fəlsəfi-etik problemləri açan yeni dramaturji xəttinin yaranmasına gətirib çıxardı.

Qarayevin musiqi təfəkkürü balet janrında, faktiki olaraq, yeni üfqlər açır. Klassik balet formasının xalq-millə into-

nasionaları, xarakterləri ilə dəqiq sintezi baş verir ki, bu da partituranın simfonikləşdirilmə prinsiplərində açılır. Yuxarıda deyilənlərin kontekstində D.D.Şostakoviçin Q.Qarayevin balet musiqisi haqqında belə deyib: "Yeddi gözəl" in musiqisi miqyaslılıq, geniş nəfəsə malik əsl simfonik musiqidir. Demək olar ki, bütün balet tam, fasiləsiz inkişaf edən və yüksələn xətlə gedən musiqi vəqiesidir". (1,60)

Qarayev baletlərinin simfonikləşməsinin tamaşa qəhrəmanlarının obrazlarını açan dramaturji konfliktlərdə baş verən dərinləşməsi göz qabağındadır. Həm də dramatik inkişafın Qarayev üsulu musiqinin özünün simfonikləşməsində baş verir ki, bunun da nəticəsində kəskin sosial münaqişələrə keçir. Demək lazımdır ki, bu, musiqi dramaturgiyasının təbii inkişaf prosesidir və musiqinin dərin simfonikləşdirilməsini tələb edir.

Deyilənlərin hamısı Qarayevin musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin fəlsəfəsində heyratəmiz kəşflər, yeniliklərdən xəbər verir və insan cəmiyyətinə musiqi mədəniyyəti vasitəsilə ümummilli və dünyəvi problemlərin yeni qavranılma, dərk olunma səviyyəsi gətirir. Qarayev dövrü insanların musiqi inkişafı, yeni dəyərlər və Qarayev kəşflərinin qiymətləndirilmə mədəniyyətində irəliləyiş olub.

Öz yaradıcılığı ilə Qarayev bir göz qırpımında və cəsarətlə öz cəmiyyətini çaxnaşmaya saldı. Onun musiqi yaradıcılığı insanlarda tərəqqiyə qızgın canatma stixiyası yaratmışdı. Xalqın musiqi təfəkkürü keyfiyyət baxımından yeni inkişaf impulsu qazandı. Təbii ki, mədəniyyət fəlsəfəsi böyük və gərgin inkişaf yolu keçib.

Qarayevin musiqi təfəkkürü musiqi mədəniyyətinin müxtəlif sahələrinə nüfuz edərək, daima yeni-yeni musiqi şedevrləri yaradırdı. Böyük ustadın bütün yaradıcılığının təfərrüatına varmadan və izləmədən onun həndəsi silsilə içində yaşayan musiqi fəlsəfəsinin dialektik inkişafının baş verdiyi mərhələ üzərində dayanmaq istərdik.

Mədəniyyət – ictimai hadisədir. Onun sahələrini öyrənmək – elmi tədqiqatçıların işidir. Onun mübüm tərəflərindən biri xalqın musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin fəlsəfəsidir. Bu halda biz Azərbaycan xalqının musiqi təfəkkürünün mədəniyyət fəlsəfəsini onun nümayəndələrinin, yəni bəstəkarlarının köməyiylə öyrənirik. Q.Qarayevin elmi-yaradıcı düşüncəsi bizə müasir olan musiqi-fəlsəfə elmi üçün fundamental əhəmiyyətə malikdir.

Buna görə də, Qarayevin ilk əsərlərində, məsələn «Leyli və Məcnun» simfonik poemasında milli musiqinin ünsürləri aydın eşidilir, daha sonrakı əsərlərində isə milli intonasıyanı qabarıq şəkildə eşitmək çətinləşir. O, musiqi səslənməsinin ümumi kontekstinə üzvi şəkildə daxil olan musiqi materialının ruhunda duyulur. Dahi maestro Qarayevin musiqi təfəkkürü onun yaratdığı bütün musiqinin təbii ruhuna daxil olaraq, vahid plana qovuşur və sintez olunur. Onun əzəmətli III simfoniyaının ikinci hissəsində səslənən gözəl aşiq musiqisi deyilən fikirlərə misal ola bilər. Qarayevin musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin fəlsəfəsi milli səslənmə elementləri ilə bağlı şəxsi dünyanı dərk etmə, dünyanı duymanı ustalıqla özündə cəmləşdirir.

Bununla bağlı maestro Qara Qarayev belə deyir: «Milli ənənələr yaradıcılıqda bəzən qeyri-iradi olaraq yaranır».

Əlbəttə, Qarayev tamamilə haqlıdır. Çünki millilik, həssaslıq qeyri-iradi olaraq insanın genetik təbiətində yaşayır. Qarayevin fikirlərini davam etdirməklə buna əmin oluruq: «Mən ispan, bolqar, Vyetnam mövzularında musiqi yazıram, ancaq bəzən mənə deyirlər ki, onun üzərində mənim millətimin, mənim Azərbaycan əllərimin izləri var. Mən bunun necə baş verdiyini izah edə bilmərəm və bu barədə düşünürəm». (2,101- 102)

Qarayevin ali sənət yaradan, ümumbəşəri cəmiyyəti həyəcana gətirən yenilikçi musiqi təfəkkürü üzvü olaraq milli folklorla bağlı idi. Bu özünü həm bioloji və psixoloji, həm sosial və dünyagörüşü cəhətdən onun bütün geniş elmi, ictimai, insani yaradıcılıq fəaliyyətində göstərmişdir. Bu, təbiətin onun daxilində olub. Və lazım olduqda onun mədəniyyət fəlsəfəsində istedadla, yerində və dəqiq təzahür edib. Üzeyir Hacıbəyovdan sonra musiqi mədəniyyəti xadimlərindən məhz Qara Qarayevin Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü seçilməsi təsadüfi deyil. O yalnız musiqi yaradıcılığı ilə deyil, həm də bütün insani mahiyyətlə Akademik idi. Qarayev çox geniş ensiklopedik elmi biliklərə malik olmuşdur və öz çıxışlarında, məruzələrində bunlardan istifadə edirdi. O, parlaq nətiqlik sənəti qabiliyyətinə malik olmuşdur. Onun mədəniyyət, musiqi sənəti problemləri üzrə çıxışları daxili ideyalar və qarşıya qoyulan məqsədlərin dərinliyinə görə fəaliyyət proqramlarına çevrilirdi.

Q. Qarayevin novatorluq problemi haqqında bununla bağlı münasibətini aşkar və aydın ifadə edən fikirlərini göstərek: «Əgər insan öz dövrünün ideyaları və hisslərilə yaşayarsa və əgər o bunların düzgün, həmçinin öz dövrünün vasitələri ilə

ifadə olunan dəqiq formasını tapa bilirsə, bu – novatorluqdur. Biz hamımız vasitə axtarıq, onlar adi və ya qeyri-adi, kəskin ola bilər, amma istənilən halda onlar yalnız və yalnız öz fikirlərini bildirmək üçün lazımdır». (3)

Qarayevin elmi düşüncəsi onun mülahizələrində, məruzələrində, məqalələrində, ictimai çıxışlarında ifadə olunurdu. O həmişə bütün cəmiyyətdə praktik fəaliyyətdə zəruri olan məqsəd və vəzifələrə çevrilən fikirlər, ideyalar, yaradıcılıq mövqeyi bildirirdi.

Qarayevdə davamlı yaradıcılıq təkamülü onun təbii xüsusiyyətlərindən, fəlsəfi fikirlərinin daimi inkişafından irəli gəlirdi. O bu dünyaya həyat fəaliyyətinin bütün sahələrində daim təkmilləşmək üçün gəlmişdi. Qara Qarayevin mədəniyyət fəlsəfəsinin mənəvi kamilliyi daimi inkişafda, təkcə onun musiqi təfəkkürü deyil, həm də onun bütün həyatının norması olub.

Qara Qarayevin musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin fəlsəfəsinin keyfiyyətə daima yeniləşməsi haqqında danışaraq qeyd etməliyik ki, bəstəkarlıq fəaliyyətində hansı texniki vasitələrdən istifadə etməsindən asılı olmayaq, onun daxili mahiyyəti mənon milli olaraq qalmışdır. Bununla yanaşı mükəmməlləşməyə və yeniləşməyə meylli olan Qarayev estetik mövqeyi daimi inkişaf xüsusiyyətinə malik idi və buna görə də, dünyaya yeni baxışlarla zənginləşirdi.

Öz taleyini dərk etmə və fitri istedad Qarayev yaradıcılığında yeni keyfiyyətlərə gətirib çıxarırdı. Onun simfonik yaradıcılığı üslubunun və təfəkkür prinsiplərinin təkamül inkişafı sahəsi idi.

Qara Qarayevin Üçüncü simfoniyası Azərbaycan musiqisində musiqi təfəkkürünün və bəstəkarlıq texnikasında inqilabi çevrilişin estetik təkamülünün açıq şəkildə ifadə olunduğu bir əsər idi. Bədii yaradıcılıqda 12 tonlu Şönberq sistemi texnikasının istifadə olunması və Azərbaycan musiqi dili çərçivəsində onun ustalıqla təcəssüm olunması musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin fəlsəfəsinin yeni estetik konsepsiyalarının yaranmasında yeni bədii ifadə üsullarının vacibliyindən xəbər verir. Qara Qarayev yaradıcılığında belə təkamül prosesləri xalqın mənəvi dünyasını keyfiyyətə yeni səviyyəyə qaldıraraq, müasir aləmdə ümumbəşəri dəyərlər çevrəsinə daxil edir. Amma qeyd etmək lazımdır ki, onun Üçüncü simfoniyasında, musiqi obrazlarının xarakterinin ruhunda muğamın inkişafı və aşiq yaradıcılığının cizgiləri təbii şəkildə iştirak edir.

Bununla bağlı musiqişünas M.Aranovski kifayət qədər əsaslı və məntiqə-koloritli şəkildə deyir: «Qarayevin Üçüncü simfoniyadakı uğuru onunla izah edilir ki, o, 12 tonlu texnikaya müraciət edərkən milli ənənələrdən uzaqlaşmır. O sanki bu texnikanı milli musiqi dili çərçivəsində «qurur». Bu o deməkdir ki, on iki tonlu bəstələmə texnikası onun üçün yalnız texnikadır...». (4) Bundan başqa. Öz dövrünün qabaqcıl demokratik prinsiplərinin ideyalarının təcəssüm etdirilməsi Qara Qarayevin musiqi kredosunun əsası idi. Qarayev dünya problemlərini şəxsi görmə estetikasının bəstəkarlıq xətti texnikasından istifadə etməyə nail oldu. Və o bunu ona müasir olan üslubun arsenalından və bəstəkarlıq xəttinin bədii imkanlarından istifadə etməklə edir.

Qara Qarayevin musiqi təfəkküründə inkişaf dinamikası həmişə Azərbaycan xalqının keyfiyyətə yeni mədəniyyət fəlsəfəsini formalaşdıran yeni bədii yaradıcılıq zirvələrinə gətirib çıxarırdı. Və o humanistləşərək, dünya miqyaslı ümumbəşəri dəyərlərə qarışırdı, çünki Qarayevdə millilik ümumbəşəri fəlsəfi ideyalar səviyyəsinə qalxır.

Qarayevdə yüksələn tərəqqiyə doğru inkişaf axtarış və tapıntılarda, yeni stilistika sisteminə, musiqi ifadəsinin dilinə yiyələnməkdə, xüsusilə də musiqi təfəkkürünün obraz aləmində baş verirdi. Qarayev üçün musiqi janrından asılı olmayaraq istənilən işarə mövzusu əhəmiyyətli idi.

Məsələn, musiqi sənətində yeni kəşf olan Skripka üçün konsert ona müasir olan yaradıcılıq tələbləri məcrasında yazılmış əsərdir. O daima zamanla səsleşən bədii obrazların və onların uzunçuluqdan, həcmlilikdən uzaq ifadə vasitələrinin axtarışında idi. Onlara yığcamlıq, aydınlıq, konkretlik və intellektual anlaşılanlıq xasdır. Musiqi formalarının məntiqi əsərin başlıca şərtinə – musiqi təfəkküründə yaradıcı Qarayevin yeni mədəniyyət fəlsəfəsinə aparan qeyri-adi dəqiq obraz xarakteristikalarının əldə olunmasına xidmət edir.

Qarayev musiqi təfəkkürü Üçüncü simfoniyada ilk baxışdan adət olunmamış gözlənilməz ifadə yeniliyinə baxmayaraq, formayaratmada öz məntiqi kamilliyi və inandırıcılığı, yığcamlığı və yeni on iki tonlu sistemin təbii istifadəsi ilə hətta onun ən qatı tənqidçilərini belə heyretə gətirdi. Mühakimələr Qarayevin musiqi təfəkküründə Şönberq sisteminin olmaması səviyyəsinə gəlib çatdı. Lakin onun mədəniyyət fəlsəfəsinin

gücü, bəttə bu simfoniyanın ilk tamaşasının keçdiyi Moskvada belə ən həssas intellektualları geridə buraxdı. Bu isə faktiki olaraq, Qarayevin musiqi aləmində yeni yüksək intellektual keyfiyyətə malik sözü ilə musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin fəlsəfəsinin təntənəsi idi.

Ən başlıcası bunu qəbul etmək lazımdır: istifadə olunan bilməyən vasitələr ola bilməz. Hər şey yaradıcının musiqi təfəkkürünün və ustalığının gücündən asılıdır, yəni qarşıya qoyulan vəzifələrin həlli üçün fikirlərin bu və ya digər ifadə vasitələrindən bacarıqla istifadə etmək lazımdır, bu isə bəstəkarın istedadının gücündən asılıdır. Musiqi təfəkkürünün yeniliyi üçün Qarayevə öz dövrünün keyfiyyətə yeni mədəniyyət fəlsəfəsini yaratmağa imkan verən yeni yığcam vasitələr lazım idi. Bu vasitələr tapılmışdı və o, musiqi dünyasında öz çətin yolunu davam etdirirdi.

Bədi baxımdan sarsıdıcı, dahi Qara Qarayevin musiqi təfəkküründə gözlənilməz kəşflərə gətirib çıxaran hadisə onun yaratdığı üç hissəli simfonik orkestrlə Skripka üçün konsertin ilk tamaşasının Moskva konservatoriyasının Böyük zalında Dövlət simfonik orkestrinin ifasında, Yevqeni Svetlanovun dirijorluğuyla, Leonid Koqanın skripkasının solo müşayiətilə keçirilməsi oldu.

Bunlar XX əsrin dünya üfüyündə öz tutarlı sözünü demiş böyük musiqi mədəniyyəti ustalarının adlarıdır.

Yeniliyin permanentliyi, intellektuallaşdırılmış emosionallıq, büllurlaşmış ideyaların, fikirlərin, hissələrin daimi axtarışı – bütün bunlar Qarayevin musiqi təfəkkürünün yaradıcılıq du-

rumu idi. Qarayev heyratəmiz dünyada öz əsərləri ilə dünyanı heyratlandırırdı, həm də bu yüksələn dinamika ilə baş verirdi.

Yeni əsər – simfonik orkestrlə Skripka üçün konsert. Əlbəttə ki, bu əsər humanist ideyalar, əbədiliklə doludur, insana duruş gətirməyə, qalib gəlməyə kömək edir. Qarayevin skripka üçün konserti həm də insanın Şərq müdrikliyi ilə zənginləşmək qabiliyyətilə də xarakterizə olunur. Bu müdrikliyin intellektual qüvvəsi ön plana çıxır. Emosional vəziyyətdən başqa, o, daxili durumda, daxili gərginliyin gizlədilməsində də təzahür edir. Musiqi ruhunun dərinliyində, melodik inkişaf, kompozisiyada əsərin musiqi materiyasının dəqiq çərçivələri ilə məhdudlaşmasına baxmayaraq, kifayət qədər aydın hiss olunur. Deyilənlər yenilikçi-mütəfəkkir bəstəkarın ruhunun böyüklüyünü təsdiq edir.

Qara Qarayevin yaradıcılığında milliliyin spesifikasi xarakterinə görə qeyri-adi, özünəməxsus və unikaldır. Qarayevin musiqi təfəkkürünün obraz mühiti, xüsusilə də onun sonrakı əsərlərində, daimi dəyişiklik, zənginləşmə, təkmilləşmə keyfiyyətinə malikdir. Buna görə də, o, Qarayevdə xüsusi, məhz onun musiqi təfəkkürünə bürünmüş ali keyfiyyət xüsusiyyəti qazanır.

XX əsrin əvvəllərində Üzeyir Hacıbəyovun musiqi təfəkkürü dühası Azərbaycanda bəstəkarlıq məktəbinin əsasını qoyubsa, yaratdığı, əhəmiyyət və dinamikası Azərbaycanın mənavi dünyasını ümumbəşəri dəyərlər səviyyəsinə qaldırmış əbədi əsərlərdə musiqi təfəkkürü mədəniyyəti fəlsəfəsinin yeni keyfiyyətini formalaşdırmış Qara Qarayev – tarixi hadisə kimi, yəni XX əsrin ikinci yarısında Azərbaycanda bəstəkarlıq mək-

təbini inkişaf etdirib, intellektləşdirib, dünya səviyyəsinə qaldıraraq, bu məktəbin layiqli, yüksək istedadla malik davamçıları yetişdirib.

Qara Qarayevin bəstəkarlıq məktəbinin tələbələri öz Ustadlarının böyük işinin möhkəm təməli əsasında musiqi təfəkkürünün permanent inkişafını davam etdiriblər. Qarayev dühası ustalıq sayəsində, xüsusilə də öz şəxsi nüfuzu nümunəsində, idrakin əzəməti və öz biliklərini, mədəniyyətini, şəxsi İnsan ruhu cazibəsini səxavətlə başqalarına ötürməklə layiqli davamçılar tərbiyə edib.

Müasir intellektual yaradıcılığa əsaslanan Qarayev bəstəkarlıq məktəbinin bir çox davamçıları ümumbəşər ictimaiyyət tərəfindən qəbul olunmuş dünya musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin fəlsəfəsi orbitində yer alıblar.

Böyük ustad Qara Qarayevin musiqi təfəkkürünü tədqiq edərkən, biz onun "məni", mədəniyyətinin bütün fəlsəfəsini onun musiqi fəaliyyəti, yaradıcılığı, yaratdığı əsərlər və onun həyat kredosu, onu əhatə edən insanlara münasibətindən ayıra bilmərik.

Biz, dahi Qara Qarayevin bir sıra əsərlərini analiz edərək, Azərbaycan cəmiyyətinin Qarayev dövrünün musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin fəlsəfəsinin dinamikasını göstərməyə çalışdıq. Bu həqiqətdən də ümumbəşəri dəyərlərə doğru sıçramış xalqın yalnız yaradıcılığı deyil, həm də mənəvi dünyasının ümummilliyətində böyük bir irəliləyişdir. Həm də dahi Nizaminin "Xəmsə" poemalarının böyük, humanistik, dərin, yer üzünün bütün insanların dərk edə biləcəyi fəlsəfi ideyaları və poetik

irsinin Qarayevin "Yeddi gözəl" baletində, Afrika şairi P. Abrahamsın poeməsindəki müasir – ümumbəşəri məhəbbət və iztirab problemini "İldırımlı yollarla" və ispan yazıçısı Servantesin əsərini "Don Kixot" simfonik qravürlərində istifadə etməklə və s.

Əsl ustad Qara Qarayevin musiqi təfəkkürünün mədəniyyət fəlsəfəsinin yeniliyi bu deyilmi? Onun yaradıcılığı əsrlər boyu insan ruhu və təfəkkürünün mənəvi yeniləşmə, saflaşma, zənginləşmə və ucalma mənbəyi olaraq qalacaq. Bəli, bütün bunlar insan təfəkkürü və ruhunun əsas inkişaf enerjisi olan mədəni dəyərlər, fəlsəfi ideyalar və musiqi təfəkkürü səviyyəsinin tam qavranması üçün müasir cəmiyyətin daha çox özünü toplaması və inkişafını tələb edəcək.

Qarayev dövrünün xarakterik xüsusiyyəti yalnız birmənalı emosional həssas daxili musiqi hissləri və onların professional kompozisiyaları ələmi kimi deyil, həm də partituraları Qərbi Avropa bəstəkarlarına xas zərif texniki üsullarla və texnika ilə bəzən müasir kompozisiya üsulları, üslubları, metodlarını geniş tətbiq edən musiqi yaradıcılarının yüksək intellektual dövrü kimi yadda qalmasından ibarətdir.

Son söz

Mədəniyyət fəlsəfəsi – konkret şəraitdə, konkret dövrdə formalaşmış bilgidir. Amma bu bir dəfəlik və həmişəlik yaranmır. Bu insan təfəkkürünün müəyyən vaxt kəsiyində həyatda baş verən dəyişikliklərin, informasiyasının təsiri altında inkişaf

edən, dəyişən və təbii ki, təfəkkürdə yeni keyfiyyət alan nəticəsi və vəziyyətidir. Belə ki, mədəniyyət fəlsəfəsi dialektik, permanent dəyişən haldır.

Mədəniyyət fəlsəfəsi mexanizminə bütün mövcudiyyətin dərk olunma prosesi daxildir. Dərketmə isə proseslərin cəmini təşkil edir ki, bunun da nəticəsində fəlsəfi düşünən insan əşya və hisslər aləmi haqqında informasiya alır, onu dəyişir və istifadə edir, insan yaddaşı və təfəkkürü proseslərinə təsir göstərir, əldə olunmuş mədəni dəyərlərin anlanması və öz ətrafında və digər cəmiyyətlərdə qiymətləndirilməsində fikir və hissləri aktivləşdirir.

Fəlsəfə ətraf mühit və sonsuzluğun hərtərəfli dərketmə meydanı kimi çıxış edir. Və bu halda mədəniyyət formalaşdığı məkanın problemlər dairəsi ilə məhdudlaşır.

Fəlsəfə və mədəniyyətin birləşməsi dünyada baş verənlərin yeni nəticəsini verir, bu ictimai proseslərin yeni təsəvvürlərinin nəticəsidir.

Azərbaycan xalqının musiqi mədəniyyəti aləmi qeyri-adi. Biz Azərbaycanda musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin fəlsəfəsinin dialektik inkişaf prosesini ayarı və əsaslı şəkildə göstərən mühüm dövr təşkil edən nümunələri tədqiq etdik. Əvvəlcədən deyək ki, səkkiz milyonluq Azərbaycan dövlətində Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqında rəsmi olaraq iki yüzdən artıq professional musiqi yaradıcısı qeydiyyatdadır. Onların bəzilərinin yaradıcılığı haqqında müxtəlif tədqiq aspektlərində namizədlik və doktorluq dissertasiyaları müdafiə olunub. Potensial son dərəcə böyükdür. İnanırıq ki, bəstəkarların

yaradıcılıqlarının hələ bir çox elmi tədqiqatları irəlidədir. Ümid edirik ki, bizim musiqi təfəkkürü mədəniyyətinin fəlsəfəsi problemlərini ilk tədqiqimiz Azərbaycan alimlərinin gələcək nəsillərində öz davamını tapacaq.

TURAN-98 TƏRCÜMƏ FİRMASI

Sənədi tərcümə etdi:

Əliyev CAVANŞİR Əziz oğlu

Dövrün təzahürü.....	47
Qarayev musiqisinin fəlsəfi aspekti.....	57
Qara Qarayevin musiqi təfəkkürünün permanentliyi.....	64
Son söz	77
Ədəbiyyat	43

To 90th anniversary of Gara Garayev

***Philosophy of
Gara Garayev's thought***

Appearance of epoch

The problems of culture are actively investigated in modern philosophy and this, in our opinion, makes relevant first of all the whole philosophy of culture, its role in all spheres of culture, including the philosophy of the culture of musical thought. It is no secret that the development of the musical thought requires a higher level of philosophical culture. With the spreading of mass culture, this is the sole way of preserving elite musical culture. If these problems were not investigated in the republic earlier, then the building of the independent and democratic republic of Azerbaijan would require philosophers and arts critics to investigate the deep layers of this problem. It is necessary to take into account the fact that the national self-consciousness serves as a basis for understanding of the beginnings of the national self-consciousness, the culture of more objective and realistic research into the internal world of man.

Being aware of the fact that the wisdom is eternal, we have to turn to the values, which being grinded within the centuries became important in the cultural life of men. However, each epoch sees and hears these values in its own way. The philosophy and psychology, forming the concept and presentation of man are changed in art. And this is natural and dialectical. But the eternity and the absolute show their worth in this case through the

peculiarities formed in the samples of thought and culture. Therefore, the permanent investigation of the main cultural works of the people, studying its soul from the profundity of the history up to present turns on for us such permanent truths, which with the people lived and is living and its participation in the comprehension of the new. Thus, the new, in musical culture is always synthesis, apprehended by the philosophy of the culture of musical thought. Surely, it is not simple, but complicated research. To draw generalizations from the subjective in the art and to reach the objective reality is very complicated. The wisdom of the past provides us with the possibility to perceive truths, which became real material for modernity, enabling us to escape the mistake, forming new wisdom.

The artist, living by dreams not only of the subjective, his own attitudes, but also the interests of his people feels with his misfortune and hardships. The essence of the creative searching and the inexhaustibility of musical thought in the context of forming of the philosophy of the culture of Azerbaijani provide the people with vast expanses and a huge amount of material for the researcher, where there are many possibilities for new idea in philosophy and musicology.

The separating of the artist, creator, composer from their people, the state where he lives will not be possible. Each composer creates within his own time, his own epoch, i.e. in such philosophical culture, in the aura of which his musical thought is. Thus, the relation of the composer to his environment leads to the creation and realisation of the philosophy of

musical culture of the people. It's quite another matter that the composer, surely, the creator goes in advance of the men, for whom he creates, by which gives impulse for the development of the philosophy of the musical culture of the people.

Factually, he gives birth to new artistic values, meeting not only the artistic-aesthetic needs of the society, but also bringing up in him the new philosophy of the musical thought of the people philosophy of culture of the musical thought.

It is true this new doesn't follow the simple way unless the society perceive it, became necessary for the men and is kept in the history as the philosophy of culture of the people.

Each human epoch proposes its genius, changing progressively the spiritual world of its society and standing amongst the values common for all mankind, leading to the perfection of existence. These personalities include not only the musician, but also the creator of the new tendency of the spirituality of man, the creator of the whole epoch of the Azerbaijani cultural philosophy of Gara Garayev.

Our main task is to analyse, investigate the epochal events in musical thought, forming the philosophical culture of the Azerbaijani community.

It is necessary to investigate the historical significance of Gara Garayev's works, his cultural philosophy of musical thought, which were the powerful impulse and forming the stimulus of a new level of intellectual thought, the philosophy of culture of the Azerbaijani community through personality, thinking, ideas and the events of our epoch, i.e. the processes

that occurred in the second half of the XX century. The personality of Gara Garayev is profoundly many-sided; his activity is the activity of MAN, CITIZEN, ARTIST, CREATOR and GENERATOR of new ideas as well as the most dominating identity in him – the thinker in music. Garayev realised his life credo, ideas, thoughts, feeling in every work created by him. The key idea is that through his musical thought he opens in his works new formations of the new philosophical culture of his epoch. It is recognized that by profiting from the modern and vanguard language and in consequence of which, by the concrete system of Schoenberg dode-tone music (from the XVIII century up to XX century all world-wide compositions were built only on seven-tone music), he, by introducing it into the national environment, creates a new real artistic-aesthetic sphere, where it transcended to a higher stage of musical thought. The intellectual beginning of this music requires training from the auditorium of its listeners. I recall ingenious composers of various periods, who by their works opened new horizons of artistic ideas which also demanded a higher level of musical thought for understanding and perception of their works. It concerns first of all Johann Sebastian Bach, Luis van Beethoven, Hector Berlioz, Gustav Malere and many other composers who are kept forever in the history of mankind. Yes, the all artistic thinking of Gara Garayev is immortal by its significance, as his works will live always.

The creative works of Gara Garayev consist of sounds. The **sound** bears the semantic significance of the music, from

which musical thought is created. The same sound may bear different functions and various emotional, feelings of commitments, nature and intonation depending on such feelings and ideas, which are inserted into their world of sound by the composer. The dynamics of the musical phrase reflect the internal experience of its creator where there is formed an aesthetic beginning of the artistic work. The basis of these thoughts includes the melody, consisting of sounds. It is a highly organized part of the phrase. Though we cannot exclude components such as the pausing, rhythm, harmony, dynamics and style. With reference to composing a melody, Astafyev said splendidly: "the music of the intellect is rationally conditioned to develop feeling for the lines, it should rest upon the fundamental feature of forming the tunes and a condition providing for their extension. It is necessary as well to include elements of culture, i.e. an acoustical conservatism, in other words resting upon tradition is necessary for creating an original melody". (1,88). The words of the great musicologist was added to Gara Garayev's arsenal.

When we talk about the mechanism of forming the melody, it is necessary to add that the evolution made in Gara Garayev was from the monodynost to the harmonic and polyphonic polyphony. The key sign of Garayev's melodies, as the melodies of Azerbaijan is based on the importance of the melody as the exponent of thought through the flow of tone into tone, under which follows the tremendous role of the harmonic and polyphonic as a means of expression (writes

Kenul Nasirov, the musicologist-researcher in the fundamental monograph "Melody of Gara Garayev"). (2, 292-293).

We speak about all these facts for the purpose of displaying the mechanism of forming musical thought by the composer, who, owing to the inherent talent and the modern pattern in the musicology created by the music, passes into a new quality of the philosophy of the culture of musical thought of Azerbaijani people on the emotional-intellectual level, getting up to the level of the values common to all mankind. It should be noted that there are other peculiarities in Gara Garayev's melodies. Under all perfection of the composition with the melodies at a high professional level, the internal substance is built on the regularities of folk and traditional elements. The words of the composer Gara Garayev, the leading figure of Azerbaijani professional music of the XX century justifies the above-mentioned facts: "There are numerous examples, when the national signs in the music of any composer are revealed without the direct reference to folklore, when the **disposition of musical thought**, the feature and the development and the deployment of the musical material, the artistic spirits, the character itself and the image display the national nature of the music of this artist sufficiently and earnestly" (3, 24).

Here we are expressing another idea in regard to the musical style of Gara Garayev. The style of the composer involves the required components of peculiarities, determining together the artistic creation of the composer. It includes the pausing, the melody, the rhythm and the harmonic disposition

of the thought and the whole spirit of the sound of the music, of which the musical-aesthetic beginning of the work is created, where the significance, the ideas and the world of figures are original by their nature and unique in reflecting the internal condition of the composer.

Why have we brought to the beginning the consideration and investigation of the musical thought of the philosophical culture of the great Gara Garayev? The matter is that the intellectual complexity of the musical material for perception by the ordinary listener, and sometimes by the performer of Gara Garayev's music, as a whole is complicated to some extent. Garayev doesn't cater to the ordinary listener, but obliges one to think, to perceive the complicated language of the music with the purpose of educating and widening of the possibilities of man with his modern artistic-aesthetic fancy. The XX century is a century of techniques, advanced intellect, high civilized values. In connection with the aforementioned facts, the philosophy of the culture of the musical thought requires an especially organized preparation for the perception and taking pleasure in music.

The aesthetic direction of Garayev's music is within the sensibilities of feelings. Emotions are in the hierarchy of the intellectual regularities of the novelty, bringing keenly into view the problems of life of the composer. His sight of the present and for the future, developing dynamically is the profound ground of the composer and the human thought of Gara Garayev, who is not an isolated being. But, he is not able to use the material as a citation of what was and is. The prism

of his musical thought requires its own sight of events. His natural, as well as his philosophical concepts are in the creation of the new, non traditional compositions, raises the national elements to the level of the values common to all mankind.

Gara Garayev's creativity and musical thought and therefore Gara Garayev's formed philosophy of culture is peculiar, typical and inherent namely to him.

Besides all originality of the musical thought as well as the new aesthetic aura and environment, the roots of national elements are contained in all musical compositions of Garayev. Naturally they include the creation process of the great Gara Garayev's musical thought. The ashug art and the classic mugham in the substance of the compositions of the great master run with invisible thread, forming and developing his philosophy of culture. Not only the musical, but all works created by Gara Garayev are saturated by the highest intellect. The alloy of the intellect and the emotion of the works is eternally new, both in the idea and the musical realisation of the model of his philosophy of culture and musical thought.

The nature of the ideas of Gara Garayev is new, original, unique, and peculiar both in the form and in the contents. It is its natural face shown in all that he wrote, created, spoke, acted or operated in life. Garayev's credo is the novelty of creation, the high intellectual level of the nature of constant discoveries. His logic of the philosophy of the culture of musical thought is the progressive movement of ideas, feelings and performances.

G.Garayev in his statements, touching frequently on a

problem of the modern and new music confirmed that these are problems far from each other. He spoke about the music of I.Stravinski and S.Prokofyev and other musicians as the **modern** music. As for the known composers, such as Ksh. Pendenskiy or V.Lutoslavskiy, Garayev ranked them as the creators of the new music, as the modern language, reception and style created absolutely with different aesthetics of compositional thinking. Musical thought and its realization in compositions, and hence the results of creative arts are absolutely distinct from the philosophy of the culture of the representatives of modern music in XX century.

At the beginning of Garayev's era, the professional composer's creation contained the fundamental basis of the folk musical creations named and reviewed by us, such as the developed form of the ashug music, the classic mugham and the base of the professional composing art – all works by the great genius Uzeir Hajibayov.

It is to be noted that Gara Garayev studied the principles of Azerbaijani folk music headed by Uzeir Hajibayov in the class of piano of G.Sharoyev, the well-known professor in the class of composition of professor L.Rudolf and in the class of harmony of N.Chumakov.

In 1938 G.Garayev was admitted to the Moscow conservatory in the class of professor A.Aleksandrov. The polyphony was taught by G.Litinskiy, the orchestration – Vasilenko, the analysis of the musical works – L.Mazel. As a consequence G.Garayev was admitted to the class of composition of

D.Shostakovich, the ingenious composer of the XX century. By this, we confirm the philosophical definition of the fact that the "milieu determines perception", if it is added by the natural gift of the musician – Gara Garayev. (4).

We did not note accidentally the names of men, who encouraged Gara Garayev as the musician-composer.

G.Garayev was a Titan of human thought and feelings, who created the whole epoch of music in Azerbaijan. Then, we will reveal the regularities of the prosperity of the philosophy of culture of Garayev's musical thought, exerting a decisive influence on the future generations of the musical world in Azerbaijan.

The scope of the artistic interests of the composer G.Garayev exceed the frame of nationalism, embracing the artistic interests common to all mankind.

"Albanian Rhapsody" may serve as an example. The thematic material of the music is close to the national milieu, where the roots of intonation and aesthetics are displayed inside the material of the work. In the work of Gara Garayev "Albanian Rhapsody", he appealed firstly to the folklore, the spiritual culture of other people, though there are kindred relations with the Azerbaijani fret of "Chahargah" and the rapid parts remind us of the impetuous Azerbaijani dances.

The works of Gara Garayev, their qualitative difference from the works of his entourage by the idea-aesthetic and the artistic significance of the language of statement of their musical thinking and ideas is obvious. The global scope of judgments

and the thematic material distinguishes Gara Garayev's musical thought with the gravity and the deepness of development, the breadth of opinions, the voluminousness of the comprehension of problems and values common to all mankind. The philosophy of the culture of Gara Garayev's musical thought exerted influence on the other people of the world.

The technics of the compositional writing, the method and the style of the creator of the musical play is an important part of the problem of the realization of artistic thought. This depends on the level of the intellectual musical thought of his aesthetic looks and the determined tasks, as well as subject to the fact that so far as the possibilities of the composer are on the level of the modern world technical innovations. And the peculiarity, the typical features, enabling us to get to know his emotional expression, the intonational beginning, the peculiar sounds— all this is the organic unity of his musical language and style, which are original and are given only to him by nature.

The creativity of professional composers of the Azerbaijan within the second half of the XX century, without any doubts, created components of musical thought, differing from one another, passing a high level of dignity, saturated with the various technologies of musical creation, raised to the height of values common to all mankind. Gara Garayev having the ability to take in the most modern styles, directions and technologies of the last word, unusually keen success in his works, the national intonations, preventing wholly quotation-mongering and by introducing the Azerbaijani melodies refined

to the highest level of musical structure in the synthesis of new technical opportunities, arrives at the artistic tasks.

He created the high intellectual, perceptible, emotional, staggering new music, meeting the modern aesthetic requirements and the spirit of his people, time, rising to the level of perception of the values common to all mankind. Here is the new philosophy of the culture of the musical thought of great Gara Garayev. The original fan of the musical colours of the composer has involuntarily obliged the man not only to feel emotionally and to get rich, but to reason. And this, certainly, at its turn has exerted influence on the philosophy of the culture of the community, widening the world view of modern men.

The Philosophical aspect of Garayev's music

The music of Gara Garayev holds internal vigour, the profound potential of transmitting through the music in the synthesis with the other kinds of art, vivid images, pictures, the literary characteristics of heroes, and the depth of emotion and so on. Thus, all realized is transferred by sounds and music. Uniqueness, originality and genuity created in music of Gara Garayev involuntarily strikes a monumental image of the phenomenon of our time - the Person, the Citizen, the Artist - Gara Garayev.

As an example of the above mentioned facts we shall turn our gaze to the ingenious composition based on a plot by Nizami Ganjavi from the "five poems" («Khamsa») - the ballet of Gara Garayev «Seven beauties».

Let's notice that each creation of Gara Garayev is something new to the world of the philosophy of culture of musical thinking.

The ballet of Gara Garayev «Seven beauties» is imperishable, fixed and continuing condition in space and time, tenderness of eternal femininity, the stream of thought, and the tragic fear of reality.

The musical thinking of Garayev in the images of seven beauties has opened the new humanistic and fine attitude through a level of philosophy of culture of the composer of second half of the XX century.

The impulse of the imagery of the poems of Nizami Ganjavi, being a source of creative inspiration, is transformed by the musical images and gets the special, aggravated expressive means in the musical material and dances. These images get stronger, emotional, sensual and amazingly speculative characters in the technics of the composer creativity, in sounds, in technics of dance; where there is a merge of majestic, amazing view of the Azerbaijan ballet art of dance through its spatial configurations.

After a long reversal of fortune with the libretto of ballet «Seven beauties», Gara Garayev has assumed the basic outline of the plot as «... necessary for each governor in indefatigable aspiration to moral perfection». (4,101)

Gara Garayev, as a result of two most complicated editions of the plot of ballet «Seven beauties», where he has masterfully put the philosophical-instructive stories of Nizami about the

east medieval dynasties into the tandem with P.Gusev, has deduced a new subject direction with use of elements of various "five poems" of Nizami, creating the ballet libretto.

In the ballet «Seven Beauties» Gara Garayev, changing the dramatic art of a poem in canons of a modern ballet art, «got stuck with the socially-philosophical sense of the poetry of Nizami». (4, 99). However, such an approach to the plot has not deprived its genre of specificity. There is no doubt that there are two lines in the plot of the poems of Nizami – history of Bahram shah and several short stories, but they are not connected together. (4,102)

The basic and main core of power sources of the poetic and philosophical ideas of the great Nizami is in the comprehension of fairness and spiritual relaxedness of the person in the society. The highest criterion, (i.e. the spiritual value of high ideas prevails over material), is the authority over the people, where the feelings of pleasure lose necessary attractiveness. In the works of Nizami we observe an aspiration for overcoming of these human defects, and it conducts to perfection, the high and pure ideal. Man as created by Nizami aspires to the justice in all matters.

The similar humanistic ideas of Nizami related to the freedom, fairness, and the equality at all times inspire mankind to aspire to high ideals and a reorganization of the world. These imperishable values of Nizami live eternally as long as there is a mankind.

The genius Nizami raised the force of love up to inaccessible heights, dramatizing the world of perception and inspi-

ration. Nizami's love has general character. As for Gara Garayev, he, creating the ballet «Seven Beauties» convincingly opened his talent in a theatrical art-symphonic and has definitely shown the art concept where there is a wide field for research of a private world of his musical thinking.

Gara Garayev's ballet «Seven Beauties», having undergone two editions, is based on motives of poems «Khamasa» («the five poems») of Nizami Ganjavi, the poet-philosopher and the great humanist of the XII century. The basic outline of Gara Garayev's ballet is the eternal cultural wealth, which receives a modern concept in this ballet, the representations on the supreme values. Though the ideological unity with the poet is kept by virtue of influence of these spiritual riches, Garayev transmits it through the vision, in images of his heroes. In musical dramatic art of the ballet he has managed to bring all socially-philosophical sense of poetry of the great Nizami.

Garayev uses the contents of the poetry of Nizami, but, not stepping aside from the basic outline of the plot, surprisingly and harmoniously inhales his sense of high ethical principles in the theme of seven beauties. Garayev, in this ballet shows the aspiration of sincere clarification through the image of Aysha. Her love for Bahram shah, the protagonist of ballet is boundless. The image of Aysha is absent in Nizami poems. But this generalized image of well being even through the self-sacrifice could not clear and ennoble the selfish lord.

Here Garayev has managed to show splendidly the tragic conflict of dramatic art and the deep remoteness of Bahram

shah in the form of ballet. And the images of Seven Beauties show illusion of happiness of Bahram shah. The generalized image of the poems «Khamasa» of Nizami are changed in the ballet of Garayev turning the governor to the concrete and real image, distant from the people. In the work of Garayev, Bahram shah is deprived of many moral features; he is poor-spirited and rigid and is close to an image of Bahram shah of Nizami by the characteristic of the image. It is to be noted that the music of the ballet of Garayev is a dominant, uniting all parts of the performance. It, by the conceptual basis, creates the new aura, which is high and inaccessible in the musical thinking of Garayev; i.e. the independent masterpiece of the philosophy of culture comes into the world.

The theme of love is as eternal as nature. Mankind has always struggled for happy love, which is embodied in the most ingenious compositions of all times. The theme of love was and remains a basis of the dramatic art of the works, created by the best intellectuals, geniuses and creativeness. It is inexhaustible, infinite and common to all mankind.

In the context of the aforementioned events, the theme of love is not an exception for the composer Gara Garayev, who possessed titanic potential for musical thought. The theme of love, being sharp and actual, excites all people in the Earth where the severe laws of a racial discrimination become the dominant dramatic art of the literary basis for the ballet «On the Path of Thunder» by Gara Garayev. The African writer P.Abrahams claims that by its force of dramatic nature it has

grasped the reason and the heart of the composer Garayev. Garayev created "On the Path of Thunder", the masterpiece of ballet art on the libretto of J.Slonimsko, to the staging of which in Leningrad Academic Theatre of Opera and Ballet involved the ballet master K.Sergeyev, the performance was lead by E.Grikurov, the splendid interpreter of ballet.

Presently, we would like to cite the words of the great Garayev in connection with the theme of the ballet "On the Path of Thunder". They awakened our interest in the essence of reception of the plot and the reincarnation later on the musical thought of the composer:

"The great social theme raised in the Roman, which is revealed by the writer through the mutual relations of heroes, namely the right to the simple human happiness of the "colored person" with the white girl touched me upon profoundly. The characters were presented to me in the musical and scenic images" (The new ballet of Gara Garayev. The news of literature and fine art, Bakinskiy Rabochiy of 29.06.1959).

The vivid talent of Gara Garayev was revealed with all power and deep of musical thought. In all musical creation, the composer tries to open something new, which is not existed in the nature of the spiritual world of mankind. The richness of the heart and the natural opportunities of his intellect created always something new. The musical world of the creative fantasy of G.Garayev was boundless by the artistic novelty and the works created by him are the evidences of the phenomenal musical thought of the composer Gara Garayev – the genius

thinker, really, the great philosopher, who created the musical works by the language of sounds.

The history of the music of the XX century testifies to the period of creating of the ballet "On the Path of Thunder" (the clavier is finished in summer of 1956 and the score – summer of 1957).

Garayev was full of the new ideas for musical images. His creative state of mind was specified correctly by the musicologist Lyudmila Karagicheva : "no wonder that in the process of the work on this work, Garayev was not up to any failure or disruption, regardless the complicity any private or whole artistic-composition task"(4).

Musical intellect, with the help of the artistic comprehension of G.Garayev, creating the ballet "On the Path of Thunder" gave birth to the work, being an important event in the middle of the XX century. Here are the words Dmitriy Dmitriyevich Shostakovich, the pedagogue on composition of Gara Garayev: "the work of Gara Garayev in the new ballet "On the Path of Thunder", the music of which is partially known to me, testifies once again of the great capability of the composer of the symphonic general conclusion in the musical images". (5; 9).

The pivot of the musical thought of G.Garayev in the ballet "On the Path of Thunder" was the struggle of two lovers for their happiness, the men of our time, our epoch, separated from you by the distant, but brought close by the aims, aspirations for the freedom and justice. The fight of heroes of the ballet –

the mulatto – the teacher Lenni and the white girl Sara for true love is finished by their tragic loss. But with the outspoken call, courage speaks about their aspiration to the freedom and the justice in our perishable world.

The key idea of Garayev's ballet is the inclination for the progressive law of the being. Garayev shows it within the restricted time of the ballet art, conceiving the plot of P.Abrahams within the frameworks of the genre peculiarities of the genre of ballet. Certainly, in these artistic embodiments with the libretto of the ballet of Y.Slonimski, they were like-minded persons. Thus, we would like to cite the words of Abrahams, taken out by G.Garayev for the introduction to the ballet: "sing a song of our time, children. But not on the abhorrence. Sin of love. Tell the Earth, - may you arise against the lies, and torment, may you tear to piece its flails and sing, rejoicing. Tell the morning and the noon and the evenings – may you raise its voice and sing a song of our time. But not on the hatred, just on the love".

In the ballet "On the Path of Thunder", Gara Garayev introduced an idea of the modern time, the idea of fight for the freedom, through the prism of his own musical thought revealed and personified it via the philosophy of the culture of his time. Therefore, in the artistic images of the ballet, he expressed the progressive ideas and aspired to the freedom and justice by the language of the music. And it has been embodied in the ballet in such a humanistic level that caused the ballet to rise to the values common to all mankind.

The permanence of Gara Garayev's musical thought

The thought of Gara Garayev in the music of the ballet, through the means of the scenic actions, via the dances display the burning problems of his time. The highest talent of the composer is revealed and expressed wholly in the musical material of the images of the ballet's heroes. Garayev adduces the universal and humanistic problems in his music, which is absorbed in the spiritual beginning of the epoch and by virtue of the broadest intellectual opportunities with scenic action that resolves around the known universal problem.

The world of sounds of Garayev genius contains the space and the means of creation of the values, necessary for the person and mankind, which determine ideals on our Earth. The greatness of Garayev's musical thinking is concluded not only in the pointed problems, which unite all people, but also in the sensual, emotional, highly artistic images, clear to all people of the Earth. And for this purpose his composition's arsenal held all existing and required technologies of the creative embodiment. Gara Garayev was an artistic-genius, who controlled the most modern means of the composer creativity.

Let's state ideas on the means of the composer's creativity during the time of Gara Garayev, which sometimes were considered faintly acceptable under the narrow national conditions, as not each listener was ready to recognize the highly intellectual sounds of Garayev's music.

The game of musical paints in the creation of the sound image, the splash in water, the recognition of the private world of feelings of his heroes demanded the novelty of means of expression and original, something unusual in transfer of artistic ideas. His creativity, thinking and music did not hold in the usual canons of perception of the art creations. It is to be noted that any work of Gara Garayev both 24 piano preludes or the huge cloths – the ballets «Seven Beauties», «On the Path of Thunder», symphonies, instrumental concerts - all of them are inside of the musical substance, with the intonations of the elements of the national classics: mughams, ashug music and the folk creativity.

Gara Garayev is the genuine Azerbaijani composer, the natural gift, whom talent has allowed and has demanded the higher and intellectual embodiment of the human expectations, thoughts in musical images. But he was in need of new and more perfect means, accessible to all human community of the world. Regardless of the intellectuality, and sometimes the complexities for perception of the musical language, the Garayev's music is easily recognized, it is original, unique with the shades inherent only in him, deep, the heart-felt expression and the originality of musical language and stylistic features.

In the ballet «Seven Beauties» Garayev transfers to the dances not only the characteristic of national sound of the images of beauty, but also a private world, the spiritual values focused in feelings and ideas of the heroines. Through the images of beauty, the huge world of any people is revealed before the spectator-listener. It is an indescribable phenomenon

inherent in Garayev's genius of creativity and accompanies him during all life. Regardless any compositional forms and the content created by him, the deep idea of the characteristic of heroes dominate. Nothing is superficially, light-minded or simply available. No, Garayev's musical creativity is capacious, profound and fundamental by its sense and idea.

Therefore, having mastered the various technical means of the worldly professional composer novelty, he used these means by creative necessity and with the true skill. His music is of universal nature, intellectual, with the high exertion of the aesthetic-emotional beginning. At presence of the arsenal of the new musical systems, styles, the substantial basis of musical thinking of Gara Garayev has played a predominating, deciding and epoch-making role in the formation of philosophy of culture of the time.

The importance of this generated, existing philosophy of culture influenced certainly society in a qualitative eminence of the emotional, intellectual beginning in each Azerbaijani. The similar phenomenon of intellectual development of the musical thinking is an extremely complicated process. However, a similar process leads to the progress of the philosophy of culture of the people, raising its importance up to universal valuable relations.

Similar things are under the control of the artistic-genius, possessing titanic artistic-emotional (musical thinking) and the global-intellectual (philosophy of the culture) of the potential opportunities. Garayev's creations demand the steadfast research, especially in the field of emotional-intellectual perception.

All performances, articles, papers and conversions, but not only the musical materials were of great importance to the spiritually-aesthetic and the artistic beginnings of Garayev's creativity.

Here we would like to give our view proceeding from the creativity in the great Gara Garayev's ballet. In Garayev's creative ballet the private world of man, psychological aspects in the modern ballet performance get the predominating importance. And certainly, anything, which is new in the ballet art is the choreographic dramatic art demanded by the symphonizing of the score. The boldness of Garayev's discovery, the novelty of the ballet situations has led to the creation of the new dramaturgic line of the ballet that in the intonation development reveals the philosophical-ethical problems by the method of the musical and choreographic expounding and creation of symbolical images.

Garayev's musical thought opens new horizons in the genre of ballet. There is a precise synthesis of the form of classical ballet to the national intonations and the characters that reveals in principles of symphonizing of score. D.D.Shostokovich wrote in the context of the above-stated events concerning the ballet music of G.Garayev: "The music of the Seven Beauties" is an original symphonic music possessing scale and wide breath. All ballet is perceived as integral, continuously developing and increasing musical action ». (1,60).

It is obvious the intensification of symphonizing of the music of Garayev's ballets and in the ballet "On the Path of

Thunder", which takes place in the dramaturgic conflicts, revealing the images of the performance's heroes. At that, Garayev's method of the dramaturgic development takes place in the symphonizing of the music itself that is turned into sharp social conflicts. It is to be noted that the natural process of the development of the musical dramaturgy demands the profound symphonizing of the music.

All the above mentioned facts imply the tremendous discoveries, the novelty in the musical thought of the philosophy of the culture, recognition of the all-nation and world-wide problems through the musical culture. Garayev's time was a leap in the musical maturity of the men, new values and the culture of estimating of Garayev's discoveries.

Garayev, by his creativity incarnated his community fearlessly. His musical works called forth the storm of movements towards the progress. The musical thought of the people received the new impulse of development of the new quality. Naturally, the philosophy of culture passed a large way of the intensive development.

Garayev's musical thought, transforming into the various spheres of the musical culture, proceeds permanently with creating the new masterpieces of the musical art. Not working out in detail and not tracing the development of the creativity of the great master, we would like to dwell on his line-of creation, where the dialectical development of the philosophy of the music took place in the geometrical progression.

Culture is a social event. Studying of its spheres is a

destiny of the scientists and researchers. One of its important sides is the philosophy of the culture of the people's musical thought. In this case we are studying the philosophy of the culture of the musical thought of Azerbaijani people through its representatives, i.e. the composers. The scientific-creative idea of G.Garayev was of fundamental significance for the modern musical-philosophical science.

In the early works of Garayev, for example, in the symphonic poem "Leyli and Majnun", the elements of the national material are distinctly audible, on the contrary, in the late works we experience some difficulty hearing the embossment of the national intonation. It is appreciable in the body of the musical material, entering organically the common context of sounding of the music. The musical thought of the great master Garayev holds and synthesizes into the unique design, getting in the organic body of all musical works created by him. The splendid ashug music, heard in the second part of the III symphony may serve as an example. Garayev's philosophy of culture of the musical thought went with the accumulation of the own attitude, the world view in connection with the national elements of sound.

The master Gara Garayev wrote on this matter: "the national traditions appear in creative activity sometimes unknowingly".

Certainly, Garayev is absolutely right. Something national, perceptible and of an unconsciousness nature is in the genetic nature of man. We, keeping on the ideas of Gara Garayev, are

convinced of it: "I write music on the Spanish, Bulgarian and the Vietnamese themes and I was told that they contain traces of my nationality, the traces of the hands of an Azerbaijani. How it came to pass, I can not explain and I didn't reflect on" (2, 101-102).

The innovative musical thought of Garayev, creating the highest art, agitating the

Global community was organically related to the national folklore. It was present both biologically, psychologically, socially and ideologically in all of his scientific, social and creative human activity. It was naturally inherent in him. And it was reflected and expressed concretely in his philosophy of culture in case of necessity.

The nomination of Gara Garayev as a full member of the Academy of Sciences of Azerbaijan Republic after Uzeyir Hajibayov was not to be taken lightly. He was an academician not only by the music creation, but also with all his human essence. Garayev possessed wide encyclopaedic knowledge and his speeches and lectures were saturated with this rich experience. He was a master of oratorical ability. His appearances and speeches related to the themes of culture and the problems of music were dynamic and inspirational because of their internal ideas and their deepness of the determined purposes.

At this moment we would like to cite the opinions of Gara Garayev, which express clearly his attitude towards the problem of innovation: "if the man lives with ideas and feelings of his own time and if he finds the specified form of these ideas

expressed by the means of his time, it will be the innovation. We all are looking for the means, they may range from ordinary to extraordinary or acute, but at any case they will serve to express the ideas of the master" (3).

Garayev's scientific thinking was reflected in his opinions, lectures and social speeches. It always appeared that his ideas, opinions and the creative position were for the practical activity in all community.

The permanent creative improvement of Garayev proceeded from his natural features and the permanent development of his philosophical ideas. He was born for carrying out the permanent improvement in all areas of activity in life. The spiritual perfection of Garayev's philosophy of culture was in continuous development and was the norm of all life, but not only his music thought.

Speaking about the permanent and qualitative renewal of Gara Garayev's musical thought about the culture of philosophy, we have to note that regardless any technical means used in the composer's activity, its internal essence was always of national indication. Besides, Garayev's aesthetic position, prone to the perfection and improvement of the permanent features of development and by this was enriched with new views of the world.

The perception of his predestination and the natural talent caused the creation of new quality in Garayev's creativity. His symphonic activity was the sphere of the evolutionary improvements of the style and the principles of thinking.

The third symphony of Gara Garayev was a work where the aesthetic evolution of the revolution in the music thought and the composer's technical means in the Azerbaijani music was clearly expressed. The fact, implying the use 12 tones Schonberg system in the artistic creation and its embodiment within the framework of the Azerbaijani musical language contains information related to the necessity of the new artistic means of expression in the creation of the new aesthetic concept of the philosophy of the culture of the musical thought. These processes of evolution in the works of Gara Garayev, raising the people's spiritual life to the new qualitative level includes it to the framework of the values common to all mankind. But it is to be noted that in the Third Symphony's spirit we can obviously feel the character of mugham and the visible aspects of the ashug folklore.

About this connection the musicologist M.Arnovski says in the sufficient well-founded and logical manner: "The success of G.Garayev in the third symphony may be explained by the fact that, he, while appealing to 12tones he is not separated from the national traditions. He sets this technical means within the framework of the language of the national music. This means that the 12 tone's technical composition is only the technical unit for him..." (4). Then, the base of Gara Garayev's musical credo implies the embodiment of the ideas of the leading democratic principles of his time. Garayev was successfully using the techniques of composition writing of his own aesthetic vision of world problems. And he did it using an

arsenal of modern styles and artistic opportunities of the composing line.

The dynamics of development in the musical thought of Gara Garayev leads always to achieving the new summits of artistic creativity forming the new culture of philosophy of the Azerbaijani people. And it flowed into the values common to all mankind of the world wide scale, becoming humanist, as the national identity is rising to the level of philosophical ideas in Garayev's works.

The development in the line of ascent in Garayev's thought occurs in mastering of new discoveries, the new system of stylistics, and the language of the musical thought, especially in the universal image of musical thinking. Any sign topic for Garayev was of great importance regardless the musical genre.

For example, a concert for the violin, being discovered in the music arts is a work written in the course of the modern requirements of creativity. He was always looking for the artistic images conforming to the spirit of the time and their means of expression far from verbosity. They were characterized by features, such as the brevity, clear sight, the concrete nature and the intellectual comprehension. The logic of the musical forms serves as the main condition of the artistic work, i.e. the obtaining of the extraordinary exact image characteristics leading to the new philosophy of the culture of Garayev.

Garayev's musical thought in its perfection of logic and its conviction in the form creation, despite the unexpected novelty of extraordinary statement, amazed even his fervent critics with

his third symphony by its conciseness and the natural use the new system of 12 tones music. The argumentations lead to such a level that though this music was deprived of the Schoenberg system in Garayev's musical thought. But, the force of his philosophy of culture surpassed in the most highly sensible intellectuals, even in Moscow, where the opening night of this symphony took place. And this was the triumph of the philosophy of culture of the musical thought of Garayev.

We have to recognize the main matter: simply, there are not any disagreeable means. All depends on the force of the musical thought and the mastery of the creator, i.e. the resolution of the determined concrete task requires the use any available means of expression of the idea and this depends on the force of the composer's talent. For the novelty of Garayev's musical thought was important to the new laconic means, giving opportunity to the master to create the new quality of the philosophy of culture of his time. These means were found and he kept on his thorny way in the world of music.

The violin concert in three parts with the symphonic orchestra, the opening night of which took place in the Great Hall of Moscow conservatory performed by the state symphonic orchestra conducted by Evgeniy Svetlanov, with solos by Leonid Kogan, was amazing artistic respect, leading to the unexpected openings in the musical thought of the genius Garayev.

These are the names of the great masters of the musical culture, who confirmed their style in the world wide sky of XX century.

The permanence of the novelty, the intellectualised emotionality, the eternal search of the efflorescence ideas, thought and feelings – all these creative conditions of Garayev's musical thought. In this astonishing world, Garayev astonished the world with his works, in that it took place with a dynamic ascend.

The new work was the violin concert with the symphonic orchestra. Certainly, this work was full of humanistic ideas; it assisted man in holding out and being victorious. The violin concert of Garayev is characterized by the capability of enrichment of the man by the nature of the oriental wisdom. It appeared in the internal condition beside our emotional, in the restraint of the internal efforts. In the depth of the musical body there is clearly felt the melodic development, though they are restricted in the composition by the serious frameworks of the musical substance of the works. The aforementioned facts give evidences to the grandeur of the spirit of the thinker-composer.

The specificity of the national aspect in the creativity of Gara Garayev is not ordinary in its nature, but peculiar and unique. The image system of Garayev's musical thought, especially in the later works has a quality of the permanent change, enrichment and perfection. Therefore it acquires the special property of the highest quality covered namely by his musical thought.

If the genius of the musical thought of Uzeyir Hajibayov at the beginning of the XX century founded the composer school in Azerbaijan, Gara Garayev, forming the new quality of the

philosophy of culture of the musical thought in the works created by him, the significance and dynamics of which caused raising of the spiritual world of Azerbaijan up to the level of values common to all mankind – as a phenomenon of the epoch, i.e. at the second half of the XX century it was developed, intellectualized, and raised to a level of the deserving and talented followers of this school.

The pupils of the composer school of Gara Garayev proceeded with the permanent development of the musical thought on the basis of the solid fundament of the great mission of the MASTER. Garayev's genius nurtured, thanks to the mastery, especially by his personal example of authority of the MASTER, the greatness of the intellect and the sincere transfer of his knowledge, culture, the personal spell of the soul of man to the deserved followers.

Many followers of Garayev's composer's school of the modern intellectual creativity were in orbit of the world wide philosophy of culture of the musical thought recognized by the society.

When we investigate the musical thought of the great master Gara Garayev, we wouldn't separate his "ego", all philosophy of culture from the musical activity, creativity, works, created by him and his life credo, attitude to the environment.

In analysing the series of works of the great Gara Garayev, we made an effort to show the dynamics of development of the philosophy of culture of the musical thought during the

Garayev's epoch of the Azerbaijani community. It was really gigantic leap not only in the creativity, but also in the all-nation progress of the spiritual world of the people, stepped over the values common to all mankind. Thus, using the great, humanist and profound philosophical ideas and the poetic heritage of the poem of "Khamsa" of the great Nizami in the ballet of Garayev "Seven Beauties" and the modern problems of love of the poem of the African poet P. Abrahams in the ballet "On the Path of Thunder", as well as on the work of the Spanish writer Servantes - the symphonic etchings of "Don Kichot" and many others.

Is this the novelty of the musical thought of the philosophy of culture of the genuine master Gara Garayev? His creativity will remain eternally as the source of the spiritual renewal, cleaning, enriching and the rising of the human soul and mind. Yes, all this requires the greatest intention and development of the modern society for the full value perception of such cultural values, philosophical ideas and the level of the musical thought, which is the key energy of development of the human mind and heart.

The typical peculiarity of Garayev's epoch is presented to us not only as an unambiguously emotional and perceptible thing like the world of the internal musical feelings and their professional compositions, but also as the epoch of the high intellectual thinking of the creators of music with wide application to the modern means, styles, and methods of composition, the scores of which abound in the keen technical means using the techniques, peculiar to the west-European composers.

Epilogue

The philosophy of culture is the forming knowledge in the concrete conditions and in the concrete epoch. But, it is not created once and forever. This is the outcome and the condition of human thought during any space of time, which under the influence of the life collisions and information may be developed and changed and naturally, there has appeared the new quality in the thought.

The mechanism of the philosophy of culture includes the process of recognition of all existence. And the cognition includes the whole of processes, as a result of which the man, thinking philosophically, receives, reorganizes and use the information concerning the world of objects and feelings while exerting influence upon the process of the memory and thought of the man which makes more active the thought and feelings in recognition of the achieved cultural values and their estimation in its environment and the other communities.

Philosophy appears as the universal field of cognition of the environment and the eternity. And in this case the culture is restricted by such a circle of problems, in the space of which it is formed.

The uniting of the philosophy and the culture causes us to draw the conclusion on the events arisen in the world; these are outcomes of the new presentations of the social processes.

The world of musical culture of the Azerbaijani people is astonishing. We have investigated the epochal samples, which

show visually and earnestly the dialectic process of the development of philosophy of the culture of the musical thought in Azerbaijan. Let's make a reservation that in the Azerbaijani state of eight million there were officially more than two hundred professional creators of music registered in the Union of Composers of Azerbaijan. There was Ph.D. thesis in the works of some of them in the various aspects of investigation. The potential is unusually great. We hope to witness many other investigations in the creativity of the composers. We believe that our first research of the problems of philosophy of the culture of the musical thought will be extended by the future generations of researchers in Azerbaijan.

"TURAN-98" Translation FIRM

Translated by Javanshir Aliyev

Content

Appearance of epoch	83
Philosophical aspect of Garayev's music	94
Permanence of Gara Garayev's musical thought.....	102
Epilogue	116
Literature	43

Подписано к печати 05.07.07.
Формат 60х84 1/16.
Заказ 66. Тираж 500.

Отпечатано в типографии ПКФ «УЛУ»
г.Баку AZ 1005, ул.А.Асланова, 47А
Тел.: 494-33-62, 497-30-39

Мина Гаджиева автор книги «Философия мышления Кара Караева» – философ культуры, владеющая ораторским искусством, представляет ее своим читателям.

Доцент Мина Гаджиева по проблемам философии культуры и музыкального мышления в Азербайджане издала около 60-ти фундаментальных научных трудов. Среди них не имеющих в науке аналога книги: «Философия культуры музыкального мышления в Азербайджане», «Узеир Гаджибеков. Философская культура музыкального мышления», а также отметим факт издания в США, в штате Нью-Йорк, в городе Сизл цикла из шести статей доцента Мины Гаджиевой, посвященных шедеврам философии культуры и музыкального мышления в Азербайджане.

Многогранный талант исследователя Мины Гаджиевой дал возможность вторгнуться в интеллектуальный мир великого Кара Караева, раскрыть сущность бытия Человека, Гражданина, Художника, создавшего целую эпоху в духовном мире азербайджанского народа. Ей удалось раскрыть философский мир мышления творца Кара Караева.

Собственный афоризм, вынесенный автором в начало книги: **«истории должна остаться истина»** говорит о самом авторе. Ее философия мышления сформулирована в контексте познания всего сущего, через мышление корифеев, которые создают, творят мировую философию культуры. Они становятся той опорой в мышлении человечества, которая раскрывает суть бытия. Мина Гаджиева сама в вечном поиске истины. Истины, существующей в мышлении творцов, созидателей.

Доцент Мина Гаджиева исследуя музыкальное мышление азербайджанских представителей философии культуры, открывает механизм познания истины. Как это происходит? Оно принадлежит оригинальной методике исследования автора и ее нового видения в науке, а также глубочайшего знания профессиональной классической музыки на мировом уровне, постижение творческого мышления национальных композиторов, азербайджанского мугама, ашугского искусства, устного народного творчества. И самое главное, при наличии большого багажа знаний в области философской науки, умение синтезировать, соединить все это знание и направить в определенное русло для анализа, а впоследствии исследования всех этих процессов и явлений. В итоге, придя к конкретным результатам, дать собственную аргументированную дефиницию, убедительную, жизненную, теоретически обоснованную, что в науке становится **истинной и открытием**.

Вот такой истины добилась Мина Гаджиева своим неистовым и титаническим трудом, в купе с ее природным талантом ученого-исследователя. Предлагаемая уважаемому читателю книга, изданная на трех языках: русском, азербайджанском, английском «Философия мышления Кара Караева» ученого-философа Мины Гаджиевой, убедительное доказательство сказанному.